

Savo Marković

Od Bara i Dubrovnika do Ancone: posljednja volja Prokulijana Camillova Besalija

Studijama genealoške prozopografije proširuju se spoznaje o osobama koje se njima tematiziraju i upotpunjuju životopisi njihovih najbližih rođaka i prijatelja, čime se rasvjetljava cijela društvena epoha. U spisima Državnoga arhiva u Dubrovniku na osam stranica nalazi se dokument registriran 23. ožujka 1590. godine, koji sadrži oporuku i kodicil Prokulijana Camillova Besalija, sastavljene u studenome 1589. godine u Anconi, kao i raspodjelu sprovedenu po tim izjavama volje u razdoblju od 1589. do 1595. godine. Izjava posljednje volje barskoga izgnanika preminuloga u pokrajini Marche, sina patricijke Paole iz roda Prokulijan i glasovitoga talijanskog renesansnog pjesnika Camilla, brata također poznatoga humanista, dubrovačkoga kancelara Viktora, znakovito je svjedočanstvo migracija, životnih staza i trgovačkih tokova toga vremena.

Ključne riječi: oporuka, Ancona, Marche, Dubrovnik, Bar, iseljenici, trgovci, 16. stoljeće

Uvod

Oporuka pokojnoga Prokulijana Camillova Besalija,¹ preminuloga u Anconi, koja se čuva u Državnome arhivu u Dubrovniku, registrirana je 23. ožujka 1590. godine po mandatu gospodina konzula (najstarijega suca građanskoga suda) nakon što je ispitana njezina zakonitost.² U Dubrovniku je dotični prijepis Prokulijano-

* Savo Marković, Barska plovidba, Obala 13 jula bb, 85000 Bar, Crna Gora, E-mail adresa: maritime@t-com.me

¹ O Besalijima u Baru izlagano je, s dopunama i ispravicima ranijih spoznaja, u više navrata; Savo Marković, "Rano književno stvaralaštvo Viktora Besalija", *Matica, Časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu* XIX (2018), br. 73: 257-278; Savo Marković, "Viktor Besali", *Hrvatski glasnik* XVI (2018), br. 155: 81-83; Savo Marković, "Orlando di Lasso i kompozicija soneta Camilla Besalia", *Matica, Časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu* XVIII (2017), br. 70: 275-288; Savo Marković, *Stanovništvo srednjovjekovnog Bara* (Perast: NIP "Gospa od Škrpjela", 2014): 187-188, 488-500, 583-588; Savo Marković, *Studia Antibarensia* (Perast: Gospa od Škrpjela, 2006): 265-292. Vidi i tamo citiranu literaturu.

² Hrvatska (dalje: HR) – Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DADU), Testamenta notariae (dalje: TN), sv. 48, fol. 85v. Snimak dokumenta ustupljen mi je ljubaznošću prof. dr. sc. Nelle Lonze, koja je njegov sadržaj i kolacionirala, na čemu joj, kao i na vrijednim napomenama, najljepše zahvaljujem.

ve izjave posljednje volje učinjen iste godine kada je oporučiteljjev brat, ugledni i učeni Viktor,³ primljen u Bratovštinu antunina, sekundarnu gradsku elitu, a s njegovom je obitelji, doseljenom u Dubrovnik 1580. godine, krug prvotnih, kانسnosrednjovjekovnih antunina zatvoren.⁴

Pohranjena izjava Prokulijanove posljednje volje, čiji će sadržaj nadalje biti analiziran, sastavljena je u Anconi (Jakinu) 10. studenoga 1589. godine, “u vrijeme Presvetog u Kristu Oca i Božjom providnošću Gospodina Našega, gospodina pape Siksta V.”⁵ U tome prekojadranskom gradu⁶ Besalijeva je oporuka načinjena u kući u kojoj je on stanovao, a koja je pripadala čuvenome i najizvršnijemu ankonitanskom gospodinu Nikoli *Thodiniju* i bila je smještena na istaknutoj poziciji u Župi sv. Primiana (*S. Premiani*).⁷

³ “Vetora” Besalija spominju Mavro Orbini u *Kraljevstvu Slavena* iz 1601. godine kazujući da on po majci vuče podrijetlo od Marušića, “a trenutno se nalazi u Dubrovniku na dužnosti čuvara pečata Republike” i Jakov Lukarević u djelu objavljenome 1605. godine. Mavro Orbini, *Kraljevstvo Slavena*, prev. Snježana Husić, prir. i napisao uvodnu studiju Franjo Šanjek (Zagreb: Golden marketing, 1999), 446; Marković, *Stanovništvo srednjovjekovnog Bara*, 584.

⁴ *Vlajkijeva genealogija antunina* (VGA, fol. 301; *Bessagli, Besaleo*) u DADU. Zrinka Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti: dubrovački antunini u kasnom srednjem vijeku* (Zagreb; Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku; Hrvatski institut za povijest, 2012), 13, 33, 40.

⁵ *In Dei Nomine, Amen. Anno a Nativitate eiusdem 1589, indictione Ila. Tempore Sanctissimi in Christo Patris et D. N. D. Sixti divina providentia Papae V. Die vero X Novembris*. DADU-TN, sv. 48, fol. 85v. Felice Peretti di Montalto, rođen 1521. u Grottamareu kod Ancone, franjevac koji je u Fermu doktorirao teologiju, bio je papa od 24. travnja 1585. do 27. kolovoza 1590. godine. Pretpostavlja se da je podrijetlom bio iz Kruščice u Boki kotorskoj. Papa Lav XIII. u *Buli Slavorum gentem* za njega navodi: (...) *atque in Chroaticam nationem, ex qua ducebat originem* (...). *Slavorum gentem* (1. Augusti 1901), Leo XIII, pristup ostvaren 18. 2. 2019., https://w2.vatican.va/content/leo-xiii/la/apostletters/documents/hf_l-xiii_apl_19010801_slavorum-gentem.html.

⁶ Duhovnu poveznicu Prokulijanova grada, sastavljanja izjave posljednje volje i grada rođenja možda je mogao predstavljati ratnik na konju Jurja Dalmatinca, koji se nalazi na “vitkoj i prozračnoj” *Trgovačkoj loži*, odnosno sv. Juraj (*Đuro*), barski patron. Carpaccio u poznatoj sceni borbe *tra San Giorgio e il drago*, visoko na brežuljku nad morem smješta crkvu u kojoj se prepoznaje ankonitanska prvostolnica Sv. Ciriijaka. Lik koji se od komunalnih vremena nalazio na grbu Ancone, pretrpio je u XV. stoljeću bitnu redakciju. Gradski antikvar Ciriaco de' Pizzecolli, uzevši za povod Manettijev spis *De illustribus longaevis* i životopis cara Trajana, u tekst je interpolirao natpis s Trajanova slavoluka u Anconi da bi 1440. godine, prilikom zaključivanja trgovačkoga sporazuma između Ancone i Dubrovnika, u tekstu *Anconitana Illyricaque laus et Anconitanorum Raguseorumque foedus*, dao idealnu rekonstrukciju antičkoga spomenika. Pietro Zampetti, “Ancona, Bellini, Carpaccio”, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 32 (1992), br. 1: 615, 618; Cvito Fisković, “Duknovičeva vrata franjevačkog samostana u Ankoni”, *Peristil* 18-19 (1975), br. 1: 27; Marko Špikić, “Percepcije starina u umjetnosti ranoga humanizma u Dalmaciji”, *Peristil* 49 (2006), br. 1: 58-59.

⁷ Crkva *San Premiano* nalazila se izvan zidina Ancone. Moguće je da je tu crkvu sagradio majstor Marcellino di Ugolino 1228. godine. Ankonitanski kult sv. Primiana započeo je, prema jednome tumačenju, 1376. godine kada je jedna pobožna žena rekla da ga je sanjala u biskupskoj odjeći i da joj je pokazivao mjesto gdje je pokopan, u staroj crkvi Sv. Marije u Turrianu, u blizini luke. Također u snu, svetac joj je priopćio da je ubijen zbog vjere u Isusa Krista i da su prije više od tisuću godina neki mornari prenijeli njegovo tijelo u Anconu uzevši ga s mjesta na kojemu su živjeli pogani. Natpis na njegovome grobu, na mjestu navedenome u snu, određivao ga je kao Grka i biskupa. Kult je jačao tako da je crkva kasnije posvećena istome svecu. Neki pisci smatraju ga prvim biskupom ili među prvim biskupima Ancone,

Slika 1. *Ancona civitas Piceni celeberrima, ad mare Hadriaticum posita*, detalj plana Brauna i Hogenberga iz 1593. godine (prvo izdanje: 1572.).⁸ Brojem 21 (u blizini lučkih skladišta) označena je crkva Sv. Primiana, a slovom P la Piazza del mercato.

Sastavljanju Prokulijanove oporuke prisustvovala su najpoštovanija gospoda: Ankonci⁹ *Alexandro Benincasa*,¹⁰ *Jachello de Jachellis*, *Vincenzio Ortonio*, *Paulo*

dok ga drugi isključuju smatrajući ga istočnim episkopom i mučenikom, čije je tijelo, da bi se izbjeglo njegovo barbarsko uništenje, preneseno na sigurno mjesto u Anconu. Nakon otkrića grobnice crkva je ponovno obnovljena posljednjih godina XVIII. stoljeća da bi bila potpuno uništena bombardiranjem u II. svjetskom ratu. Relikvije sv. Primiana su nestale, a ostao je samo njihov fragment koji se čuva u *Kripti zaštitnika* prvostolnice u Anconi, među ostalim zaštitnicima grada. *Memorie storiche delle arte e degli artisti della marca di Ancona*, del marchese Amico Ricci di Macerata, Tomo Primo (Macerata: Tipografia di Alessandro Mancini, 1834), 48; Antonio Borrelli, "San Primiano di Ancona, Vescovo e martire", *Santiebeati.it*, pristup ostvaren: 5. 2. 2019., <http://www.santiebeati.it/dettaglio/90233>, (29. 10. 2002.), 1. Širi kontekst s verzijama svečeva životopisa donosi: Girolamo Speciali, *Notizie istoriche de' santi protettori della citta' d' Ancona* (Venezia: appresso Bartolomeo Locatelli, MDCCLIX), 198-222, 368. Sv. Liberije, čije se moći takođe nalaze u *Kripti zaštitnika* (pored titulara sv. Cirijaka te sv. Marcelina i pepela sv. Palacije), po jednoj staroj ankonitanskoj crkvenoj predaji bio je pustinjač u špilji u blizini toga grada.

⁸ *Civitates Orbis Terrarum*, Liber Primus [Köln: Gottfried von Kempen, 1593. (Van der Krogt 4, 41:1.1(1593))]; pristup ostvaren 8. 2. 2019., https://www.sanderusmaps.com/content/images/kaarten/site_162678-4022.jpg.

⁹ Ankonitanski i ankonski, Ankonitanac i Ankonac u ovome su tekstu sinonimi. Imena i citati, kako su preuzeti iz razmatranoga dokumenta, na kojemu je težiste ovoga rada, kao i iz drugih isprava, napisani su *kurzivom*, a njihove osuvremenjene ili u literaturi ustaljene verzije kurentom.

¹⁰ Među velikim ankonskim trgovcima aktivnima na Levantu u XV. stoljeću nalazili su se pripadnici obitelji Benincasa. Ploveći od Ancone do Carigrada, redovito su pristajali u Dubrovniku gdje su Ankonci morali imati svojega predstavnika kao i u drugim istočnojadranskim gradovima. Dionisio Benincasa, moćan brodovlasnik i trgovac, veleposlanik kod Sforze i vojni zapovjednik u sukobu s Malatestom, podižući velebnu palaču dostojnu svojega ugleda, oslonjenu na *Ložu trgovaca*, po svoj je prilici oko 1450. godine zatražio od Jurja Dalmatinca da oblikuje njezino pročelje (*lavorando la facciata de Dionisio vicino dela Logia*). *Cartolaro della dogana* za 1551. godinu ukazuje da se u trgovini s istočnojadranskim gradovima i s Levantom isticao Tommaso Benincasa. Međutim, najpoznatiji je ipak bio Stefano Benincasa, *nobile mercante nella Ancona del Cinquecento*. Vlasnik nava *Santa Maria di Loreto* i *San Ciriaco*, kao i plovila manjih zapremina, u drugoj polovici XVI. stoljeća posebno je trgovao s lukama Aleksandrijom i Carigradom izvozeći žito, tkanine i papir, a uvozeći uglavnom kožu, koju je zatim razvio u apeninska

Politio; Mario Marcelli iz Montefana,¹¹ Andrea *Joanni Mariae* iz Trevisa i meštar Scipione *Bartolomei*, kalafat, koji su tome činu bili pozvani i zamoljeni da nazoče u svojstvu svjedoka.

Gospodin Prokulijan, sin gospodina Camilla Besalija iz Bara odnosno iz Portobuffolá,¹² dubrovački stanovnik, a u vrijeme sastavljanja oporuke živeći u Anconi (*ad praesens Anconae degens*), zdrav duhom, osjetilima, vidom i intelektom zahvaljujući svemogućemu Bogu te s obzirom da je u dobroj i doličnoj sposobnosti, usljed tjelesnoga slabljenja, smatrao je shodnim, iz straha od Božjega suda i smrtne opasnosti – jer shodno evanđeoskoj izreci *ništa nije izvjesnije od smrti i ništa manje sigurno od smrtnoga časa*¹³ – sastaviti izjavu svoje posljednje volje. Može se pretpostaviti da je tada imao najviše četrdesetak godina, a mogao je biti i znatno mlađi.¹⁴ Prokulijana su nadživjele njegove sestre, ali se ističe znatna razlika u doživljenoj životnoj dobi između njega i njegovoga brata Viktora, koji

središta. Na putu za Carigrad i u povratku nikada nije preskočio pristajanje u Dubrovniku. Igor Fisković, “Juraj Dalmatinac u Anconi”, *Peristil* 27-28 (1984-5), br. 1: 97-102; Marco Moroni, “Trgovci iz gradova pokrajine Marche aktivni u Dubrovniku u 16. stoljeću”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 55 (2017), br. 1: 174, 175.

¹¹ Montefano je komuna smještena između Ancone (kojoj je na jugozapadu) i Macerate (od koje je na sjeveru). U njoj je rođen Marcel II. (Marcello Cervini degli Spanocchi), od 9. travnja 1555. godine papa, čiji je pontifikat trajao samo 22 dana.

¹² Camillo Besali(o) spominje se u Baru, gdje se oženio Paolom Prokulijan, od kraja prve polovice XVI. stoljeća. Podrijetlom je iz venetskoga mjesta Portobuffolè, smještenoga pokraj Conegliana i Trevisa. Već potkraj tridesetih godina XVI. stoljeća pojavljuju se izdanja u kojima mu prijatelji posvećuju svoje književne radove. *Terze rime del Molza, del Varchi, del Dolce e d'altri*, per Cvrtio Navo et fratelli M D XXXIX sadrže pjesmu Lodovica Dolcea *della Speranza a M. Camillo Besalio*. Marković, *Stanovništvo srednjovjekovnog Bara*, 187-188, 583-588; *Terze rime del Molza, del Varchi, del Dolce e d'altri* (1539), pristup ostvaren 28. 5. 2013., <http://www.fondation-barbier-mueller.org/>, 1-2.

¹³ U pripremama za dobru smrt, u oporukama su bili česti citati evanđeoskih poruka iz *Vulgate*. Usp: Mk 13,33: *videte, vigilate et orate nescitis enim quando tempus sit*; Mt 24,44: *Et vos estote parati quia quia nescitis hora, Filius hominis venturus est*; Mt 25:13: *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam*. Lk 12,40: *Et vos estote parati, quia quia hora non putatis, Filius hominis venit*; *Biblia Sacra Vulgata* (Public Domain).

¹⁴ Izvori bilježe da je Camillo Besalio imao malenu djecu. Molbom, predstavljenom duždu Francescu Donatu 11. veljače 1549. godine, traži da se njegov predmet delegira veličanstvenome knezu Zadra, ili Oficiju Avogarije ili veličanstvenome poretku Ulcinja ili gdje se god bude činilo shodnim Njegovoj mudrosti i to zajedno s ostalim njegovim slučajevima, *et delli ditti poueri pupilli finche questo Magnifico Rettor hauera à star in Antivari, non essendo raggioneuole che alcuno sia iudicato da iudici sospetti* – jer, dok je rektor Giovanni Bragadin u Baru, ne bi bilo razborito da neki od dotičnih predmeta presude osumnjičeni suci. Postupak je poveljen u Ulcinju. Tamošnji knez i kapetan 20. svibnja 1549. spominje Camillove *querelle* i *altre citation in diversi sui casi civili*. Na osnovi toga moglo bi se pretpostaviti da su Paola i Camillo Besalio između 1544. i 1548. godine dobili više djece, među kojima je mogao biti i kasniji renesansni humanist *Vettor*. Marković, *Stanovništvo srednjovjekovnog Bara*, 583, 586, 664; *Epistolae et communicationes rectorum Antibarensium, Dulcinensium, Buduensium et Castru Novi / Pisma i poruke rektora Bara, Ulcinja, Budve i Herceg-Novog - Epistolae et communicationes rectorum Dalmatiae et Albaniae Venetae / Pisma i poruke rektora Dalmacije i Mletačke Albanije*, Vol. 1, *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, vol. 55, prepisali i ur. Lovorka Čoralčić i Damir Karbić (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2009), 66.

je, ako ne i kasnije, vjerojatno umro koncem osmoga desetljeća života.¹⁵ U želji da ne premine bez oporuke, nego da uredi raspolaganje svim svojim dobrima (kako mudri i trebaju) da ne bi poslije njegove smrti u vezi s tim dobrima nastao bilo kakav spor, Prokulijan se ovime pobrinuo¹⁶ sastaviti¹⁷ svoju izrečenu oporuku na način i u formi koji slijede.

Najprije je svoju dušu preporučio svemogućemu Bogu i cjelokupnome Dvoru nebeske vojske. Zatim je ostavio uobičajene legate gradova Ancone i Dubrovnika (*huius civitatis, et civitatis Ragusii*).¹⁸ Inicijalnom formulacijom zavjestitelj je, iz komunocentrične perspektive, zavičajno određen preko oca Camilla iako je izvjesno od njegovoga napuštanja rodnoga grada proteklo desetak godina. Međutim, u vrijeme sastavljanja oporuke prebivao je u Anconi kao *habitor Ragusii*. Za opravosnaženje svoje oporuke Prokulijan je ostavio jedan floren hospitalu Presvete Anuncijate u Anconi i to lazaretu hospitala. Hospital za napuštenu djecu SS. Annunziata utemeljilo je u XV. stoljeću ankonitansko udruženje kožara i postolara, a njime je upravljala Bratovština Presvetoga Navještenja do sredine XVI. stoljeća. Zatim je, odobrenjem komunalnih vlasti, uprava tom institucijom povjerenjena Bratovštini sv. Jeronima (S. Girolamo).¹⁹

Besali je također zavještao da, kada se dogodi da umre, njegovo tijelo treba biti sahranjeno u opservantskoj crkvi Sv. Franje,²⁰ u habitu odnosno odjeći navedenih velečasnih fratara. Franjevačkome redu pripadala je jedna od oporučiteljevih sestara.

¹⁵ Spominje se kao živ 1627. godine. Gianluca Masi, "Alcune famiglie di mercanti ragusei fra XVI e XVII secolo: De Stefanis-Scoccibucca (Stjepović-Skočibuha) e Faccenda (Fačenda)", u: *La storia di un ri-conoscimento: i rapporti tra l'Europa Centro-Orientale e la Penisola italiana dal Rinascimento all'Età dei Lumi*, ur. Cristian Luca, Gianluca Masi (Brăila; Udine: Museo di Brăila, Istros Editrice; Campanotto Editore, 2012), 227.

¹⁶ DADU-TN, sv. 48, fol. 85v.

¹⁷ DADU-TN, sv. 48, fol. 86r.

¹⁸ DADU-TN, sv. 48, fol. 86r.

¹⁹ Godine 1860. sva je nabožna djela administrirala Karitativna kongregacija iako je ta institucija nastavila djelovati zadržavši vlastite specifičnosti, prihode i odvojene račune.

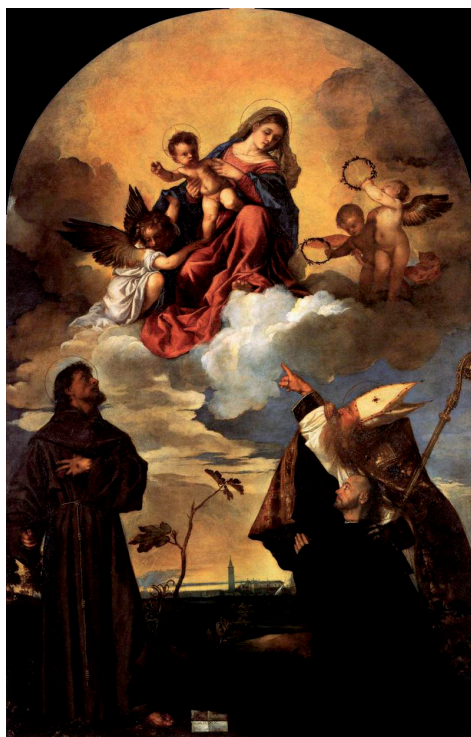
²⁰ Prema tradiciji, mjesto gdje je podignuta crkva izabrao je sam sv. Franjo 1219./1220. godine kada je došao u Anconu kako bi se ukrcao na brod za Egipat. Crkva i samostan *Santa Maria*, a zatim i *San Francesco (ad Alto)* izgrađeni su za svečeva života, u razdoblju između njegova dva prolaska kroz Anconu 1219./1220. i 1225. godine. Franjevci *ad Alto* pridružili su se novome samostanu i crkvi *Santa Maria Maggiore* da bi se dijelom vratili u stari samostan obnovljen 1400. godine. Naziv *ad Alto* preuzet je nakon 1517. godine kada je papa potvrdio odvajanje od franjevačke braće konventualaca. Krajem XV. stoljeća građevini su dodane apsida i sakristija, a dvorana je podijeljena u tri lađe. Radovi su potrajali jer se spominju troškovi vezani za 1588. i 1614. godinu. Trgovac Lujo (*Alvise*) Goče godine 1520., u znak zahvalnosti gradu koji ga je primio, naručio je od venecijanskoga slikara Tiziana veliku oltarnu palu za Sv. Franju *ad Alto* – *Ukazanje Djevice (Apparizione della Vergine)*, remek-djelo ranoga razdoblja velikoga slikara i njegovo prvo potpisano djelo. Osim pale *Gozzi* u crkvi su se nalazila remek-djela renesansnoga slikarstva Carla Crivellija *Madonna col Bambino* i *Beato Gabriele Ferretti in estasi*. "Chiesa di San Francesco ad Alto", pristup ostvaren 25. 2. 2019.

https://it.wikipedia.org/wiki/Chiesa_di_San_Francesco_ad_Alto, 1.

Slika 2. *Il Beato Gabriele Ferretti in estasi*, prikazan u ambijentu vrtova konventa Sv. Franje *ad Alto* u Anconi, 1485./1489. Carlo Crivelli, National Gallery, London.²¹

²¹ Bl. Gabriele Ferretti bio je pripadnik plemenite i moćne ankonske obitelji. U osamnaestoj godini ulazi u red franjevačke Male braće i odlazi živjeti u konvent *San Francesco ad Alto* gdje je studirao filozofiju i teologiju. Ubrzo se proćuo po poniznosti i vjeri. Prema tradiciji često je imao mistična Gospina ukazanja i svojim blagoslovom liječio je bolesne ljude. Postavši gvardijanom samostana, od 1425. godine nastojao je oko njegovih arhitektonskih poboljšanja. Preminuvši 1456. godine, imao je skroman pokop, u goloj zemlji, lijevo od vrata crkve. Smatra se da je njegov prikaz možda bio naslikan između 1485. godine, to jest prvoga izviđanja posmrtnih ostataka fra Gabrielea i svečane translacije 1489. godine. Potpisana OPVS CAROLI CRIVELLI VENETI, slika se izvorno nalazila u samostanu Sv. Franje *ad Alto* u Anconi. Nationalgallery.org.uk, pristup ostvaren 1. 8. 2017., Di see filename or category - <http://www.nationalgallery.org.uk/paintings/carlo-crivelli-the-vision-of-the-blessed-gabriele>; Pubblico dominio, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=22928750>; "Crivelli, Beato Gabriele Ferretti.jpg", pristup ostvaren 1. 8. 2017., https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/5/50/Crivelli%2C_beato_gabriele_ferretti.jpg/369px-Crivelli%2C_beato_gabriele_ferretti.jpg.

Slika 3. *L'Apparizione della Vergine a San Francesco, San Biagio e committente*, poznata i kao *Pala Gozzi*,²² Tizian, 1520. Pinacoteca civica Francesco Podesti u Anconi.²³

²² Dubrovački patricij, ankonski građanin, trgovac Lujo Dragojev Goče (rođen oko 1467. u Dubrovniku, umro 1539. u Anconi), mecena oltara u crkvi *San Francesco ad Alto*, može se vidjeti na oltarnoj slici u klečećem stavu, naspram sv. Frana, do nogu dubrovačkog zaštitnika sv. Vlaha, kako gleda prema Madoni. Sin je kneza Dragoja Goče (oko 1427. – 1498.) i Katarine Sorgo (oko 1440. – oko 1505.). Praunuk je poklisara Klementa Marinovog Goče (oko 1348. – oko 1397.). Tetci su mu poklisar Junije Marinov Gradi (oko 1410. – 1479.) i poklisar Vuko Vlahov Babalio (1419. – 1457.). Imao je šestoro braće: Marina, Stjepana, Đura, Ivana, Luku i Benedikta, i pet sestara: Kristinu, ženu Stjepana Marinovog Volčo, Nikoletu, ženu Martolice Stjepanovog Crieva, Klaru, ženu poklisara Marina Nikolinog Gundula (oko 1469. – 1527.), Anuklu, ženu Luja Nikolinog Bona i Margaritu, ženu Vladislava Junijevog Sorgo. Ujak je pravnik i poklisara Ivana Marinovog Gundula (oko 1507. – 1585.). U mladosti, vjerojatno kao 14-godišnjak, ubio je sina Lucijana-Šipiona Lukinog Bona (oko 1425. – 1482.) i zbog toga bio izgnan iz Dubrovnika. Godine 1488. odbijena je molba njegovog oca da bude oslobođen osude, “imajući u vidu, ako je sagriješio, da je sagriješio kao dječak (...)”. Lujo je tek 1494. g., u 27. godini života, primljen u Veliko vijeće. Izbjegao je u Anconu, gdje je vodio trgovačku kuću i postao vrlo ugledan građanin. Na njegovu narudžbu, Tizian je 1520. g. naslikao Bogorodicu za crkvu sv. Frana. Oporuku je načinio 20. listopada 1537., a objavljena je 16. rujna 1539. Još jednu oporuku je dao sastaviti u Anconi, koja je tamo objavljena 4. prosinca 1539., a potom i u Dubrovniku 10. siječnja 1540. Patrick Krebs, “Ancona und Livorno: Das Modell der florierenden Hafenstadt (16. bis 19. Jahrhundert)” (Inauguraldissertation, Universität Bern, 2010), 183, 185; Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, Svezak 5, *Odabrane biografije (E – Pe)* (Zagreb; Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2014), 308-309.

²³ Di Tiziano - Web Gallery of Art: Image Info about artwork, Pubblico dominio, pristup ostvaren 1. 8. 2017., <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=14951948>.

Isto tako, ostavio je velečasnim fratrima kapucinima Ancone deset škuda, u talirima dvadeset groša po škudi, s time da navedeni fratri budu dužni od tekuće godine u njihovoj crkvi²⁴ održavati po dva puta mise sv. Grgura za dušu ostavite-lja. Također je istim fratrima ostavio i (*similes*) 25 škuda da se u njihovoj crkvi²⁵ načini jedna slika kojom će isti velečasni fratri biti zadovoljni.

Isto tako, navedeni je oporučitelj kazao i objavio da je bio i ostao istinski i zakon-ski dužnik blagajne veličanstvenoga gospodina Frane Ivanova Restija (o. 1568. – o. 1623.)²⁶ iz Dubrovnika, u novčanome iznosu i količini od dvjesto škuda u blagajni²⁷ kako opsežnije proizlazi po knjigama istoga gospodina Frane. Također je izjavio da ima jedan račun s gospodinom Antunom Orsatovim *Gondulom* iz Dubrovnika, kako kaže da je očevidno u nekoj knjižici istoga oporučitelja, u izno-su od 45 škuda u blagajni i izvjesne troškove koje je podnio spomenuti gospodin Antun u odnosu na robu koju je zavjestitelj prevezao u Dubrovnik i iz toga grada do *Susiam*.

Veze Ancone s južnim Jadranom

Iako su poslovne veze Ancone sa sjevernim i središnjim dijelom istočnojadranske obale bile intenzivnije, povezanost Ankonaca i drugih žitelja Marche s njezinim južnim dijelom također je važna. U Baru 1250. godine boravi Cosma iz Ancone, povjerenik pape u dubrovačko-barskome sporu, dok je 1330. godine kao *habitor*

²⁴ Ankonitanska crkva sv. Franja Asiškog, uopšteno zvana *dei Cappuccini*, dovršena je u neogotičkom stilu 1899. g. na mjestu crkve sv. Katarine iz XVII st., smještene pod Starim farom Kapucina (*Faro vecchio del colle dei Cappuccini*), koja je priješla u državno vlasništvo nakon 1860. g. Eremitiski prior Sv. Marije di Gonzaga, monaha koji su živeli u opatiji San Pietro na Coneru, kupio je 12. veljače 1534. parcelu, a gradnja crkve na tom mjestu dovršena je 1536.; ta je eremitaža pripala Kapucinima 1554. g., koji su je 1679. obnovili i posvetili sv. Katarini Aleksandrijskoj.

²⁵ S mogućim opovrgavanjem u korist slikarevog djela koje se čuva u Nacionalnoj galeriji *delle Marche* u Urbinu, neki povjesničari umjetnosti drže da je u crkvi sv. Franja Asiškog u Anconi sačuvana slika Tadea Zuccarija (1529. – 1566.) *Conversione di San Paolo*, koja potječe iz prve crkve Kapucina u Anconi, iz XVI st. Usp.: *Memorie storiche delle arte e degli artisti della marca di Ancona*, 271.

²⁶ Frano Ivanov Resti, rođ. oko 1568., bio je senator, a poslije *Velike zavjere* 1622. i 1631. dubrovački knez. Pružao je podršku urotničkom pothvatu svojeg mlađeg brata Petra-Andrije (oko 1578. – 1624.), jednog od glavnih urotnika Bobaljevičevog klana u *Velikoj zavjeri* 1610/12. g. Međutim, nije bio obuhvaćen nijednom osudom. Oženio se oko 1610. djevojkom iz roda Gozze, ali nisu imali potomaka. Umro je oko 1623. godine. Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, Svezak 3, *Vlasteoski rodovi (M – Z)*, (Zagreb; Dubrovnik; Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2012), 221-222. Zanimljivo je da su Frano i njegov brat Andrija (rođen oko 1573.) navedeni kao epitropi i prokurator oporuke Baranina Luke Alatovića, sastavljene 26. srpnja 1591. godine, a da se nekoliko godina kasnije, pri njezinome izvršenju, po svojoj prilici spominje i njihov otac Ivan. Luka Alatović preselio se u Dubrovnik ranije od Besalija. DADU-TN, 10.1., sv. 49, ff. 164r-164v. Snimak dokumenta ustupljen mi je ljubaznošću prof. dr. sc. Nelle Lonze, na čemu joj zahvaljujem.

²⁷ *cassa*; usp. "Capsa, ubi pecunia asservatur", Carolo du Fresne domino Du Cange, et al., *Glossarium mediæ et infimæ latinitatis*. Niort: L. Favre, 1883-1887., pristup ostvaren 3. 2. 2019. <http://ducange.enc.sorbonne.fr/CASSA04>.

Antibari zabilježen *Guiduċius de Ancona barberius*.²⁸ Već se 1417. godine trguje proizvodima iz Ferma u Baru i Ulcinju.²⁹ Ljudi podrijetlom iz ankonitanske Marche nalaze se i u gradskoj upravi: *Nicola olim domini Antonii militis de Ancona, canonici Corzulensis et cancellarii comunis Antibari*, spominje se 1420. i 1426. godine.³⁰ Ipak, Dubrovčani su utjecajni na ovome području, a uspostavom mletačke vlasti na njemu, i kasnije osmanske, Ancona je morala imati obzira prema novim trgovačkim posrednicima.³¹ Sporazum između Kotorana i Dubrovčana od 2. svibnja 1440. potvrđuje južnojadranski prostor kao tranzitni, a osim što odražava interes Firentinaca za plasman svojih proizvoda na Istoku, utvrđuje i subvencioniranu daću od 3 % za tkanine namijenjene trgovima Sklavonije te bugarskome i ugarskome tržištu.³² Kotorani su 28. rujna 1442. u Anconi u potpunosti oslobode-

²⁸ Marković, *Stanovništvo srednjovjekovnog Bara*, 197.

²⁹ Giulia Spallacci, "I rapporti commerciali tra le città delle due sponde adriatiche nella documentazione dell'archivio di Ancona tra 1345 e 1514" (Dottorato di ricerca in storia, Università di Bologna, 2017), 204.

³⁰ Giuseppe Praga, "Oreficeria e incisione in Dalmazia a mezzo il quattrocento", *Archivio storico per la Dalmazia* IX, vol. XVI (1934), fasc. 94: 482-483; Marković, *Stanovništvo srednjovjekovnog Bara*, 178.

³¹ Spallacci, "I rapporti commerciali tra le città delle due sponde adriatiche", 13, 206.

³² *Copia statuti duane Cattari missa ex Cattaro ad magnificos dominos Antianos et Regulos civitatis Ancone a communi Cattari cum littera in qua continetur quod velit dominatio Antianorum et Regulorum et communis Ancone tractare Cattarinos ut antiquo more semper consuetum est, et velit eos esse francos et exemptos et etiam quoniam ita semper fuerunt ad invicem Anconitani Cattari et Cattarini Ancone. Que copia scripta fuit et publicata per Iohannem domini Silvestri de Luxia publicum imperiali auctoritate notarium et cancellarium communis Cattari sub anno domini 1440, die secunda mensis maii; cuius copie tenor talis est, videlicet. Rempubliam et ius duane nostri communis Cattari favere volentes, eiusque utilitatibus desiderio non minimo laudabiliter providere, congrua equitate excogitata pro bono statu civitatis eiusdem, et ne ipsius ius duane aliquo modo defraudetur, tam provide quam salubriter statuimus, volumus et observari mandamus.*

Imprimis quod quicumque extraxerit vel portaverit pannos de civitate Cattari solvat camerariis nostri communis de duana decem grossos de Cattaro pro qualibet petia panni; item pro qualibet petia fustanei grossum unum dicte monete. Et quod nullus presumat caricare sive onerare, nisi prius vocaverit camerarios sub pena perperorum quinque nostro communi applicandorum; item quod omnes cives et habitatores Cattari, qui conduxerint seu conduci fecerint quecumque mercimonia seu merciaras de quibuscumque partibus teneantur eas de presenti dictis camerariis demonstrare, et de his que eis consisterint, eisdem camerariis debeant solvere de doana tres pro centenario ad rationem centenarii; (...) item quod quicumque nostrorum mercatorum de quacumque parte vellent ire cum pannis, fustaneis vel aliis mercantiis in Sclavonia, Bulgariam, Ungariam, seu ad alias partes, qui per civitatem Cattari non transirent supra dictam duanam solvere teneantur nostris camerariis predictis infra duos menses a die quo applicuerint ad locum ubi res ipsas vendere voluerint sub pena perperorum viginti quinque; et nihilominus solvant duanam. (...) item quod omnes habitatores civitatis nostre pro quolibet vasello olei medii miliarii empto vel conducto per ipsos solvant grossos sex dicte monete communi nostro predicto de duana. Et similiter forenses qui conduxissent oleum vel vendiderint ad minutum similem duanam persolvere teneantur; ita quod mercatores, qui vendiderint forensibus aliquas mercantias preterquam pannos vel fustaneos solvere teneantur duanam salvo quod si vendiderint Anconitanis, Venetis, Barensibus, vel Jadrensis pannos fustaneos, seu quascumque mercationes, quod tam vendentes quam ementes nullam duanam solvere sint astricti, immo a solutione huiusmodi eos volumus esse liberos et exemptos; item quod Cattarini qui emerint pannos vel fustaneos in locis maritimis, vel in partibus Romanie, Bulgarie vel Ungarie dictas duanas solvere teneantur sub dicta pena; item quod Cattarinus qui vendiderit aliquas mercantias alicui Ragusino, sive ipse solum miserit vel portaverit Ragusium solvere teneatur tres pro centenario de presenti de duana preterquam si eas solverit pro debito mercationum, quas comparaverit ab eo, et de eis prius solverit doanam, eam solvere iterum minime teneatur. (...) Spallacci, "I rapporti commerciali tra le città delle due sponde adriatiche", 396.

ni carinskih opterećenja.³³ Sporazum Kotora i Ancone bio je dio komercijalnoga sustava koji se granao prisutnošću firentinskih trgovaca i trgovinom tekstilom, u kojoj su južnojadranski gradovi bili samo čvorišta mreže uspostavljene prema istočnijim područjima.³⁴ U odluci *Vijeća starijih* Ancone iz 1507. godine istaknuli su iznosi carine za trgovce iz Zadra, Kotora i Senja.³⁵ U Anconi se spominju i trgovci iz Bara. *Giorgio d'Antiueri* je 14. srpnja 1562. iz Ancone uvezio *biscotto* za vrijednost od osam škuda, dok je *Nicolo d'Antiueri* 18. srpnja 1562. tamo iskrucavao robu prevezenu u koletima.³⁶ Ancona se kasnije spominje u namjeravanoj masovnoj emigraciji barskoga stanovništva 12. siječnja 1574. godine nakon što je 7. ožujka 1573. godine zaključen mirovni ugovor između Venecije i Porte kojim je za Mlečane izgubljen Bar. Marko *Samuel Caloian* predložio je firentinskome velikom vojvodi Cosimu I. Mediciju preseljenje u Toskanu, preko Dubrovnika i Ancone, sto obitelji iz grada i s barskoga teritorija.³⁷

Prokulijanov poslovni krug u Anconi

Dok prijašnja oporučna odredba nagovještava kakvim se poslom bavio, u odnosu na područje Italije i Sredozemlja, bilo bi moguće pretpostaviti u kojem je smjeru bila usmjerena Prokulijanova poslovna djelatnost. Emiliju del Testi *Curtii*, Giovanniju Philippiju de Lanfranchisu³⁸ i suradnicima *de Pitisima*³⁹ dugovao je novčanu svotu i količinu od 141 škude i 60 groša (solda?),⁴⁰ shodno knjizi isto-

³³ Spallacci, "I rapporti commerciali tra le città delle due sponde adriatiche", 202, 207, 397.

³⁴ Spallacci, "I rapporti commerciali tra le città delle due sponde adriatiche", 192, 208.

³⁵ Spallacci, "I rapporti commerciali tra le città delle due sponde adriatiche", 119, 425.

³⁶ Sabine Florence Fabijanec, "Prijevoznici i pomorski trgovci s područja Crnogorskog primorja u XVI. stoljeću", u: *Hrvatsko-crnogorski dodiri / crnogorsko-hrvatski dodiri: identitet povijesne i kulturne baštine Crnogorskog primorja*, ur. Lovorka Čoralčić (Zagreb: Hrvatski institut za povijest; Matica hrvatska, 2009), 243.

³⁷ V.: Savo Marković, "Plan preseljenja Barana u Toskanu. Marco Samuel Caloian Velikom vojvodi de' Mediciju: *Fiorenza, 1574*", *Acta Histriae* 26 (2018), br. 2: 599-640.

³⁸ Usp.: "Famiglia di Lanfranchi", Givliano Saracini, *Notitie storiche della città d'Ancona* (Roma: A spese di Nicolò Angelo Tinassi, MDCLXXV), 522-533.

³⁹ Spomenuti *Pitti* izvjesno su firentinski patricijski rod, čiji su pripadnici bili protagonisti političkih i – kao trgovci, poduzetnici i bankari – ekonomskih postignuća republikanske Firence. Palača Pitti, koja datira iz 1440. – 1465./1468. godine bila je prebivalište bankara Luke Pittija. Palaču su od Buonaccorsa Pittija 1549. godine kupili Medici, a zatim postaje glavna rezidencija velikih vojvoda Toskane. Početkom XIV. stoljeća pape su pravo na izvoz žita iz Papinske države prodali velikim firentinskim bankarskim kućama, od kojih se morala pribaviti dozvola, a od sredine toga stoljeća od papinskoga legata u Bologni i tamošnjega gospodara. Krajem XIV. stoljeća nadležna je bila *licenza della tesoreria della Marca* sa sjedištem u Fanu. Banka Medicijevih prisutna je u Anconi 1436./1443. godine. Petar Rokai, "Der Einfluss der Situation von Florenz auf die Verhältnisse zwischn Ancona und Dubrovnik (Ragusa)", u: *Zbornik radova u čast akademiku Desanki Kovačević Kojić*, ur. Rajko Kuzmanović (Banja Luka: Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske, 2015), 233; Spallacci, "I rapporti commerciali tra le città delle due sponde adriatiche", 178, 199.

⁴⁰ Prema podatku iz 1793. godine u Anconi se obračun obavljao u škudama, pri čemu je jedna škuda imala dvadeset soldi, a jedan soldo dvanaest danara. Škuda se također dijelila na deset paolija, a jedan

ga zavještaoca i kako proizlazi (*aparet*) prema hirografu. Isto tako, dugovao je i Moizeu (*Moisis*)⁴¹ Sepilliju⁴² novčani iznos od 60 škuda i 11 soldi (?),⁴³ a Simonu Roti također tri škude ili 48 soldi (?).⁴⁴ Gabrieleu Bartoliju iz Milana dugovao je novčanu svotu od tri škude i još nešto u manjemu iznosu, kako proizlazi iz računa istoga zavještaoca. Formira li se mreža poveznica koje sugeriraju prezimena navedenih povjerilaca odnosno trgovaca, prostirala bi se od Lombardije i Toskane do pokrajine Marche i Levanta (Carigrada i Aleksandrije). Na tim se relacijama nezostavno doticao i Dubrovnik, u kojemu su Markežani, više nego Toskanci, bili angažirani u kratkoročnome kreditiranju troškova poslovanja.⁴⁵ Veliki ankonski trgovci, poput Benincase i Ferrettija, imali su u gradu sv. Vlaha i svojega predstavnika, često člana obitelji.⁴⁶

Obitelj, prijatelji (epitropi) i poslovni suradnici u Dubrovniku

Dubrovčani su prisutni u obalnim gradovima Abruzzo, Marche i Romagne već u XII. stoljeću, a 1199. godine sklapaju s Anconom ugovor o miru, prijateljstvu i trgovini.⁴⁷ Njime se regulira postupak sudaca u sporovima između trgovaca dva

paolo na deset bajoka, odnosno deset škuda na sto bajoka (240 danara). *Il Mentore perfetto de' negozianti, ovvero guida sicura de' medesimi, ed istruzione, per rendere ad essi più agevoli, e meno incerte le loro speculazioni*, Trattato utilissimo: diviso in cinque tomi, e compilato da Andrea Metrà. Tomo primo (Trieste: nella stamperia di Giovanni Tommaso Hoehenberger, MDCCXCIII), 377.

⁴¹ Pristigla po izgonu s Iberijskoga poluotoka, u Anconi se u XVI. stoljeću konstituirala židovska sefardska zajednica. Posvetila se kreditiranju i trgovačkim djelatnostima vezanim za luku. Međutim, institucija ghetta u Papinskoj državi, koju je 1555. godine uveo Pavao IV. (*Cum nimis absurdum*), okončava ovo razdoblje otvarajući novu fazu antisemitskih progona sefardske zajednice iz Ancone. Njezini se pripadnici iseljavaju u susjedne veće gradove Pesaro, Mantovu i Ferraru te se koriste ekonomskim kapacitetima doseljenika, posebno od 1556. godine pristizanjem ankonskih portugalskih Marana. Izgon s papinskoga dominija 1569. godine naređuje i Pavao V. Ipak, ankonski Židovi opstaju radi važnosti trgovine s Levantom. Spallacci, "I rapporti commerciali tra le città delle due sponde adriatiche", 78.

⁴² Ankonska obitelj Seppilli bila je jedna od snažnih poveznica trgovine s levantinskim svijetom. Sabato Vita Seppilli spominje se u izvoru nešto starijemu od 1726. godine. Prema podatku iz 1793. godine Samson i Samson Sabatov Seppilli bili su među glavnim ankonskim židovskim trgovcima, a trgovali su tkaninama, žitom, mesnim proizvodima i drugim prehrambenim namirnicama na Levantu i Ponentu. Vidi: Michaël Gasperoni, "La misura della dote. Alcuni riflessioni sulla storia della famiglia ebraica nello Stato della Chiesa in età moderna", u: *Vicino al focolare e oltre. Spazi pubblici e privati, fisici e virtuali della donna ebrea in Italia (secc. XV-XX)*, dir. Laura Graziani Secchieri (Firenze: La Giuntina, 2015), fusnota 58; Luca Andreoni, "Vescovi ed ebrei ad Ancona: una relazione complessa (XVIII secolo)", u: *Giustizia ecclesiastica e società nelle Marche in età moderna*, Atti del Convegno, Jesi, 9 giugno 2017, a cura di Vincenzo Lavenia e Diego Pedrini (Fermo: Archivio di Stato di Ancona; Andrea Livi Editore, 2018), 205; *Il Mentore perfetto de' negozianti*, 379.

⁴³ DADU-TN, sv. 48, fol. 86r.

⁴⁴ DADU-TN, sv. 48, fol. 86v.

⁴⁵ Moroni, "Trgovci iz gradova pokrajine Marche aktivni u Dubrovniku u 16. st.", 178.

⁴⁶ Moroni, "Trgovci iz gradova pokrajine Marche aktivni u Dubrovniku u 16. st.", 174.

⁴⁷ Ilija Mitić, "O trgovačko-pomorskim odnosima Dubrovnika s Anconom", *Naše more*, 17 (1970), br. 3-4: 123. Ugovor Dubrovnika s Ravenanom iz 1188. godine vjerojatno je dovođen u vezu s najranijim sporazumom s Anconom. Dubrovnik 1199. godine potpisuje sporazume s Fanom, s Tranijem i ostalim

grada, uzajamna prava i obveze te se ustanovljavaju pravni postupci u slučaju trgovačkih prijevara.⁴⁸ Nakon tenzija sredinom XIII. stoljeća dva su grada 1292. godine odlučila obnoviti odnose s ciljem garancije recipročnih izuzeća u odnosu na daće.⁴⁹ Već tada se ističe uloga Ancone kao luke koncentriranja roba iz Lombardije, Romanije i Toskane za Levant.⁵⁰ Sredinom sljedećega stoljeća⁵¹ metal je glavna izvozna sirovina iz Dubrovnika te se otuda u ožujku 1371. godine Ancona poziva na nove pregovore o trgovačkome sporazumu, koji će biti ugovoren sljedeće godine.⁵² Već 1395. godine Dubrovčani su pozvani na zaključenje novoga sporazuma, što će se dogoditi 1397. godine.⁵³ Od 1426. do 1438. godine nastojalo se Dubrovčane privoljeti na sklapanje novoga sporazuma (u čemu je sudjelovao i Ciriaco de' Pizzecolli),⁵⁴ čak i uz pomoć represalija, da bi 1440. – iste godine kada

obalnim središtima Apulije (Termoli 1203., Molfetta 1208. i Bari 1252. godine). Spallacci, "I rapporti commerciali tra le città delle due sponde adriatiche", 154, 159-161, 163. V. i: Josip Lučić, "Pomorsko-trgovačke veze Dubrovnika i Italije u XIII. stoljeću", *Pomorski zbornik* 5 (1967): 355-379.

⁴⁸ Spallacci, "I rapporti commerciali tra le città delle due sponde adriatiche", 161.

⁴⁹ Sporazum predviđa da – ako Dubrovčani uvoze prekomorsku robu s područja Berberije ankonkim brodovima s namjerom njezine prodaje u Anconi – moraju platiti četrdeset *agontana* na svakih sto libra proizvoda, a ako uvoze robu iz Ancone u Dubrovnik, ne plaćaju carinu. Dubrovčani su imali povoljniji tretman u slučaju dovoženja u Anconu robe s Levanta. Iste godine, u cilju osiguranja poljoprivrednih proizvoda, Dubrovnik potpisuje trgovački sporazum i s Barlettom. Spallacci, "I rapporti commerciali tra le città delle due sponde adriatiche", 165-166.

⁵⁰ Dubrovnik nije mogao dovoziti žito u Anconu, dok Ancona nije mogla izvoziti vino i sol u Dubrovnik bez plaćanja daće i to bez njihove distribucije u Sklavoniju, prostor dubrovačkoga trgovačkog interesa prepušten lokalnim trgovcima. Ankonci su prekludirani i u mogućnosti dovoza trgovačkih proizvoda u Romaniju. Glavna roba trgovačke razmjene bila je žito odnosno vosak (podvrgnut posebnoj daći). Spallacci, "I rapporti commerciali tra le città delle due sponde adriatiche", 166-168.

⁵¹ Sporazumi Venecije i Dubrovnika iz 1327. i 1340. godine mogli su biti konfundirani s ankonkim. Spallacci, "I rapporti commerciali tra le città delle due sponde adriatiche", 171.

⁵² Dubrovački tekst potvrđen je u Anconi 19. prosinca 1372. godine s trajanjem od pet godina te je 22. srpnja 1378. Vijeće starijih Ancone potvrdilo sporazum s Dubrovnikom koji se odnosi na *datia mercantiarum*. Sporazum posebnu pozornost posvećuje daćama na proizvode koje su Dubrovčani dovozili u Anconu. Dubrovačko područje trgovačkoga djelovanja, odnosno diplomatsko-komercijalne protekcionističke politike od Trogira do Ulcinja, protegnuto je 1372. godine do Valone. Spallacci, "I rapporti commerciali tra le città delle due sponde adriatiche", 173-175, 179-180.

⁵³ Zadržana je daća od 0,25 % na proizvode dovezene u Anconu iz Dubrovnika, dok se na strance primjenjivalo 2,5 %. Na tražene orijentalne proizvode daća je, međutim, iznosila 6 %. Ankonci su mogli primijeniti izuzeća na obveze prema Apostolskoj komori tretirajući Dubrovčane kao domaće. Snaženjem posredništva u prodaji firentinskih tkanina, daća na prijevoz tkanina iz Ancone u Dubrovnik smanjena je s 4 % na 1 %. Ankonska verzija sporazuma primjenjivala je izuzeća na robu koju Dubrovčani donose u Anconu, kupljenu između Šibenika i Sazena. Spallacci, "I rapporti commerciali tra le città delle due sponde adriatiche", 183-186; Moroni, "Trgovci iz gradova pokrajine Marche aktivni u Dubrovniku u 16. st.", 174.

⁵⁴ Najpoznatiji među humanistima koji su ostavili tragove rane renesanse izrazitoga značenja, za posebne zasluge na produbljanju veza između Italije i Dubrovačke Republike, čiju je upravu hvalio u svojim spisima, Ciriaco de Pizzecolli d'Ancona bio je 1444. godine posebno nagrađen od Dubrovčana. U spisu nastalome 1440. godine povodom zaključenja trgovinskoga ugovora Ancone s Dubrovnikom govori o tome gradu koji će posjetiti 1443. te provoditi arheološka i epigrafska istraživanja. Dubrovačko Malo vijeće 18. prosinca 1443. daje odobrenje da se u loži Kneževa dvora uklešu natpisi koje je Ciriaco upisao na kraju knjige Statuta (ploče su ugrađene na Kneževu dvoru i na velikoj Onofrijevoj fontani

i sporazum s Kotorom – bio zaključen *Foedus Anconitanorum Ragusinorumque*,⁵⁵ kojim su garantirana gotovo potpuna uzajamna carinska izuzeća.⁵⁶ Oko 1439. godine zabilježena je dubrovačka kolonija u Anconi, a crkva Sv. Blaža na ulazu u luku 1440. godine.⁵⁷ Sredinom 1441. godine dubrovačka Vlada imenuje člana obitelji *Thomaso* za svojega prvog konzula i pripadnici te obitelji⁵⁸ će, s izvjesnim prekidima, vršiti konzularnu dužnost u iduća dva stoljeća.⁵⁹ Dubrovčani su u Anconi otvorili konzulat od sedamdesetih⁶⁰ godina XV. stoljeća, koji je prvo

1446. godine). Ciriaco di Filippo de Pizziccolli d' Ancona (1391. – 1452.), koji je već oko 1420. godine bio u Puli te poticajno (*Epigrammata reperta per Illyricum*) djelovao na Jurja Benju (dočekao ga je 1435. godine u Zadru), Petra Cipika i Marina Restija da skupljaju i bilježe natpise na antičkim spomenicima, oko 1426./1435. godine posjetio je i Boku kotorsku. Fisković, "Juraj Dalmatinac u Anconi", 104; Ante Šoljić, "O ranoj renesansi u Dubrovniku", *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 40 (2002): 129, 138; Nikša Petrić, "Iz hrvatske renesansne arheologije", *Starohrvatska prosvjeta* III (1998), br. 25: 142-143; Stanko Kokole, "Ciriaco d'Ancona v Dubrovniku: renesančna epigrafika, arheologija in obujanje antike v humanističnem okolju mestne državice sredi petnajstega stoletja", *Arheološki vestnik* 41 (1990): 664, 665-677, 685-689.

⁵⁵ Tijekom prethodnih četrnaest godina nereguliranih odnosa Dubrovčani su se, tražeći alternativu, okrenuli drugim lukama Marche učinivši da Ancona, posebno u odnosu na Pesaro (s kojim je zaključen sporazum 1417. godine), izgubi primat. Tome je doprinijela i politika kuće Malatesta, sračunata na gospodarsko slabljenje i političko osvajanje Ancone (Vijeće umoljenih 1422. godine obvezivalo je trgovce koji su trgovali srebrom u Firenci na prolazak kroz Urbino; sporazum Dubrovnika i Pandolfa III Malateste iz 1423. godine). Spallacci, "I rapporti commerciali tra le città delle due sponde adriatiche", 186-189, 194.

⁵⁶ Potvrđene su odredbe sporazumima iz 1372. i 1397. godine, ali je znatno povećana kazna (do tisuću dukata) u slučaju carinskoga prekršaja. Spallacci, "I rapporti commerciali tra le città delle due sponde adriatiche", 193.

⁵⁷ Dovodi se u vezu i s utemeljenjem dubrovačke kolonije u Barletti 1440. godine, dok se u Apuliji dubrovački konzul ne spominje prije 1426. godine. Spallacci, "I rapporti commerciali tra le città delle due sponde adriatiche", 155-156.

⁵⁸ Do postizanja novoga sporazuma dubrovačka komuna izdala je ankonskome trgovcu Stefanu Tommasu *salvus conductus* četiri puta u razdoblju od 1433. do 1438. godine. *Bartolomeo Tomasi, Tomassosin*, bio je 1480. godine u Anconi *Console delle tre Nationi, Fiorentina; Genovese, e Ragusea*. Spallacci, "I rapporti commerciali tra le città delle due sponde adriatiche", 175, 190, 389-391; Saracini, *Notitie storiche della città d'Ancona*, 514.

⁵⁹ Nprekidno djelujući više od tri i pol stoljeća (do ukinuća Republike), jedan od najvažnijih na Jadranu, jedino je taj konzulat, s kraćim prekidom sredinom XVI. stoljeća, imao pravo presuđivanja sporova među dubrovačkim podanicima. Osnivanjem suda za trgovačke sporove 1631. godine u Anconi, konzuli gube sudsku funkciju – a dubrovački dolaskom Francuza u Anconu 1797. godine – izjednačivši se sa svim ostalim konzulima na Zapadu. Važnost konzulata kao političko-obavještajnoga punkta osobito je porasla poslije potresa 1667. godine, a Ancone kao informativnoga središta od 1685. godine kada je u Rimu postavljen agent Dubrovačke Republike kao stalni diplomatski predstavnik. F. *Thomasi* bio je dubrovački konzul u Anconi od 1651. do 1673. godine. Sredinom XVIII. stoljeća, imajući istoga suparnika u Veneciji, dubrovački brodovi preuzet će ulogu prijevoznika roba između Ancone i drugih sredozemnih luka. Mitić, "O trgovačko-pomorskim odnosima Dubrovnika s Anconom", 123-124; Ilija Mitić, *Konzulati i konzularna služba starog Dubrovnika* (Dubrovnik: Istorijski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1973), 57, 75, 178.

⁶⁰ Usp.: *Seit dem Spätmittelalter verband Ancona mit der adriatischen Gegenseite eine enge Beziehung. Slaven aus Cattaro (Kotor), Zadar, Zagreb, Modrusa und Ragusa liessen sich in der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts in Ancona nieder. Angst vor der türkischen Herrschaft führte sie im folgenden Jahrhundert noch vermehrt nach Ancona, wo sie eine eigene Gemeinschaft (Universitas Slavorum) bildeten. 1478 gründete der Bischof von Ancona für die zahlreichen slawischen Gläubigen eine slawische Kirchengemeinde,*

bio povjeren Pandolfu Arduiniju i drugim (spomenutim) lokalnim trgovcima, a od dvadesetih godina XVI. stoljeća Petru Marinovom Gozzi, koji se 1511. godine oženio Maddalenom Mattea Pardi i nastanio u Pesaru.⁶¹

S osmanskim osvajanjima pojavila se potreba redefiniranja postojećih uvjeta poslovanja te 1495. godine nastaje konzularni akt s obvezama carinika u odnosu na dubrovačke trgovce.⁶² S novom ulogom Venecije na Jadranu, kao i firentinskim konzulatom u Dubrovniku, izjednačava se carinska pozicija dubrovačkih i firentinskih trgovaca u Anconi te 1514. godine dolazi do novoga sporazuma s Anconom, koji će biti potvrđen 1541. godine suglasnošću papinskoga legata.⁶³ Tijekom XVI. stoljeća uvoz koji se odvijao u Dubrovniku namijenjen kupcima na Balkanu sastojao se od satena, brokata, sukna (uglavnom jeftinoga engleskog kerseya, kupljenoga u Anconi i na talijanskim sajmovima poput redovitoga godišnjeg u Senigalliji)⁶⁴ te španjolske vune i pšenice. U Anconu se iz dubrovačkoga zaleđa izvozila neprerađena koža i svila, sirova vuna, pamuk, skjavine, tepisi, vosak, sir, med, hrastovina i drugo.⁶⁵ Na plovidbenoj ruti Dubrovnik - Ancona bila je uspostavljena redovita otprema pisama i pošte za sve dubrovačke konzule u Italiji i na većemu dijelu zapadnoga Sredozemlja.⁶⁶

Slijede dužničko-povjerilački iznosi koje je Prokulijan Besali imao s Dubrovčanima. Dugovao je novac gospodinu Bernardu⁶⁷ *de Georgeisu* iz Dubrovnika: sedam škuda i četiri groša. Isto tako, izjavio je da se, prema obračunu gospode Benedikta i Marina Restija⁶⁸ – za jedan manji iznos poziva na račune istih vjetrovnika. Kazao je da ima i naveo je iznos potraživanja koje je imao prema jednome Cavtačaninu. Ivan Franov iz Cavtata dugovao mu je novčani iznos od pet škuda i to 20 groša

untergebracht in der Kirche San Germano. Krebs, "Ancona und Livorno: Das Modell der florierenden Hafenstadt", 111. U vezi sa titularom crkve, v. bilješku 7 (prim. S. M.).

⁶¹ Moroni, "Trgovci iz gradova pokrajine Marche aktivni u Dubrovniku u 16. st.", 179.

⁶² Spallacci, "I rapporti commerciali tra le città delle due sponde adriatiche", 195.

⁶³ Firenca, koja od 1495. ima konzulat u Dubrovniku, 1497. sklapa trgovački sporazum s Egiptom. Spallacci, "I rapporti commerciali tra le città delle due sponde adriatiche", 199-201.

⁶⁴ Dubrovački Senat je dozvolio 1696. g. konzulu u Anconi da može u lukama na svojem konzularnom području imenovati vice-konzule. Mitić, *Konzulati i konzularna služba starog Dubrovnika*, 57.

⁶⁵ Mitić, "O trgovačko-pomorskim odnosima Dubrovnika s Anconom", 123; Moroni, "Trgovci iz gradova pokrajine Marche aktivni u Dubrovniku u 16. st.", 172, 182.

⁶⁶ Mitić, "O trgovačko-pomorskim odnosima Dubrovnika s Anconom", 123.

⁶⁷ Vjerojatno Bernard Ivanov Georgio (oko 1572. – 1638.), koji je u razdoblju 1624/37. šest puta bio dubrovački knez. Imao je pet sinova, od kojih je izvanbračni Nikola rođen oko 1600. g. Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, Svezak 2, *Vlasteoski rodovi (A – L)* (Zagreb; Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2012), 252.

⁶⁸ Benedikt Marinov Resti (oko 1555. – 1611.) bio je dubrovački knez 1607. i 1610. g. i jedan od najbogatijih dubrovačkih trgovaca u Sofiji. Oženio se djevojkom iz roda Menze. Poput svih Restija u doba *Velike zavjere*, njegova *casata* slijedi poziciju Bobaljevićevog klana. Međutim, njegov brat Marin Marinov (oko 1562. – 1622.), našao se, vjerojatno kao konvertit, ženidbom oko 1605. s pripadnicom Gundulićevog klana, Paulom Nikolinom Gundula (rođ. oko 1580.), na suprotnoj klanovskoj poziciji. Marin je umro oko 1622. g. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, Sv. 3, 224-225.

po škudi, za što je založio jedan zlatni križić. Također je gospodinu Pavlu Sorgi (*Pauli de Surgo*)⁶⁹ iz Dubrovnika potraživao (?) šest škuda i 40 groša, a gospodinu Marinu⁷⁰ Orsatovom Gunduli novčanu svotu i količinu od tri škude i tri solida (?). Kako se opširnije o svim navedenim dugovima i potraživanjima, zavjestitelj je rekao, nalazi u njegovoj knjizi, želio je da se dotično sprovede. Kazao je i da je dužnik tintora (bojadisara, ličioca)⁷¹ Ivica (*Zaneto*), stanovnika Dubrovnika, u iznosu koji je uknjižen kod oporučitelja. Također je rekao da ima zalog za vrijednost novčanoga iznosa od dvije škude u blagajni neke Maruše, prodavačice povrća i drugih “plodova” na Trgu sv. Franje u gradu Dubrovniku. Ako spomenuti zalog bude vrjedniji od dvije-tri škude, da se vrati sve ono preko tri škude.

Prokulijan je ostavio svojemu ispovjedniku, velečasnome Mercuriju Oliberiju, kapelanu Sv. Marije od Tržnice⁷² (*Sanctæ Mariæ de Mercato*)⁷³ u Anconi novčani iznos od jedne škude. Također je zavještao velečasnome Pietru *Sancte Rautio de Monte Rodio*, župniku *Sancti Premiani*⁷⁴ u istome gradu, novčanu svotu od dvije škude za pričest i posljednju pomast. Oporučitelj je odredio i da gospodin Frano Resti raspodijeli siromasima novčani iznos od deset škuda tako da se sva ostaviteljeva odjeca proda i od toga utrška mora se izvršiti navedeni legat rečenim⁷⁵ siromasima, shodno volji istoga gospodina Frane.⁷⁶

⁶⁹ U vrijeme *Velike zavjere* živjela je *casata* unuka Pavla Sorge (oko 1481. – 1567.); Pavao Lukin (rođen oko 1559.), čini se, bio je na strani Bobaljevićeva klana. Oženio se oko 1597. godine djevojkom iz roda Gozze. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, Sv. 3, 292, 293.

⁷⁰ Marin Orsatov Gundula (pretpostavlja se da je rođen oko 1577. godine, no čini se da je ipak bio stariji, a umro je 1615. godine), trgovac u Anconi, bio je poklisar harača 1609. godine. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, Sv. 2, 302. Spominjanje više mladih Dubrovčana (Antuna Orsatova Gundule, rođ. oko 1577. (!), Bernarda Ivanova Giorgio, rođ. oko 1572., Frana Ivanova Restija, rođ. oko 1568.) vjerojatno govori i o mladosti ostavitelja, koji bi možda najkasnije mogao biti rođen oko 1566. godine.

⁷¹ Zanimljiv je podatak da je Santo Arduini iz Pesara snabdijevao dubrovačke bojadisare sačem, a sedamdesetih godina XVI. stoljeća, kada je Dubrovnik odlučio otvoriti konzulat u Pesaru, za prvoga konzula imenovan je pripadnik te, na Jadranu vrlo aktivne, trgovačke obitelji. Moroni, “Trgovci iz gradova pokrajine Marche aktivni u Dubrovniku u 16. st.”, 174.

⁷² Crkva *Santa Maria della Piazza* izvorno se zvala *Santa Maria del Canneto* s obzirom da se nalazi u neposrednoj blizini luke, u području u to vrijeme močvarnome. Kasnije je dobila ime *Santa Maria del Mercato* jer je tržnica zapravo bila na trgu ispred nje. U priprati je stoljećima održavana ceremonija investiture načelnika slobodne općine Ancona. Giovanni Sacco (1490. – 1505.), prepozit kolegijalne crkve *S. Maria della Piazza*, koju mu je općina dodijelila kao juspatronat, bio je biskup Ancone i nadbiskup Dubrovnika. Saracini, *Notitiae storiche della citta di Ancona*, 538.

⁷³ *Ragusaner vor Ort ein enges Gemeingefühl entwickelten. Sie organisierten sich in Ancona in einer eigenen Kolonie, wobei Hochzeiten innerhalb der Gemeinschaft nicht selten waren. Sie lebten praktisch alle im selben Viertel, dem Parrocchia di Santa Maria della Piazza, sie bildeten sonach eine homogene Gruppe, so etwa bezüglich Gewohnheiten und religiösen Traditionen. In ihren Testamenten spendeten sie Geld an ihre Kirchen und Klöster; Alle diese Gegenstände waren in einem Wohnpalast in der Parrocchia di Santa Maria della Piazza (Ragusanerviertel in Ancona) untergebracht.* Krebs, “Ancona und Livorno: Das Modell der florierenden Hafenstadt”, 117, 244.

⁷⁴ Usp.: *fuor delle mura di Ancona; Memorie storiche delle arti e degli artisti della Marca di Ancona*, 48.

⁷⁵ DADU-TN, sv. 48, fol. 86v.

⁷⁶ DADU-TN, sv. 48, fol. 87r.

Slika 4. Santa Maria della Piazza, XI. – XII. st., pročelje.⁷⁷

Nastavljajući s raspodjeljivanjem legata, Prokulijan Camillov Besali naveo je da ostavlja gospodinu Marinu Orsatovom Gunduli iz Dubrovnika – trgovcu u Anconi – sve svoje knjige koje se nalaze u njegovoj sobi (*camera*). U znak ljubavi Božje ostavio je sluškinji Luciji u kući spomenutoga gospodina Frane Restija novčano zavještanje od dvije škude koliko i slugi Ivanu iz istoga doma. Zatim je ostavio pet škuda svojemu ispovjedniku, velečasnome fratru Petru reda sv. Franje u gradu Dubrovniku. Također je ostavio gospodinu Frani Restiju iz Dubrovnika novčanu svotu od 50 škuda (po 12 groša po škudi) da se načini jedan prsten koji će (is) koristiti za ljubav oporučitelja. Svojemu rođenom bratu, gospodinu Viktoru Besaliju, iz bratske ljubavi ostavlja 50 škuda po 36 dubrovačkih groša *po dukatu*, koji će se dati dolje navedenim oporučnim izvršiteljima da se za to pobrinu. Istaknutoga društvenog ugleda, Viktor će 1596. godine, u povodu uskočkih napada, biti u diplomatskoj misiji Dubrovačke Republike kod austrijskoga nadvojvode Ferdinanda, a zbog nesuglasica Dubrovčana s njihovim nadbiskupom 1600. godine kod pape Klementa VIII.⁷⁸

⁷⁷ "Santa Maria della Piazza", Di Parsifall - Opera propria, CC BY-SA 3.0, pristup ostvaren 1. 8. 2017., <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=11474427>.

⁷⁸ Marković, *Stanovništvo srednjovjekovnog Bara*, 495, 586.

Prokulijan je, nabrajajući prethodno svoja zaduženja, oporučno izjavio da je dužnik i svoje sestre gospođe Virginije i to za novčani iznos od 20 škuda i oko 23 solda (?). Istoj je gđi Virginiji, benediktinki u “crkvi” (samostanu) Sv. Marka⁷⁹ u Dubrovniku ostavio dvjesto škuda. Isto tako, ostavio je svojoj sestri Benedikti, franjevačkoj redovnici u crkvi Sv. Klare u Dubrovniku, takvih stotinu škuda.⁸⁰ Sestre *Benedetta* i *Virginia* spominju se i 1603. godine.⁸¹ Svojoj trećoj navedenoj sestri, gospođi Viktoriji, udovici Jeronima Florisa iz Bara, ostavio je istovjetan iznos (sto škuda). O isplatama ostavštine navedenim sestrama, kao i bratu Viktoru, trebali su se pobrinuti izvršitelji oporuke. Benedikta se, međutim, ne spominje pri izvršenju Prokulijanove oporuke.

U svemu ostalome i s obzirom na pojedina njegova pokretna i nepokretna dobra, pravne naslove i potraživanja, sadašnje i buduće, gdje god da bi se nalazili ili da bi se pronašli, Prokulijan za svoju opću i univerzalnu nasljednicu određuje, postavlja, imenuje i želi da to bude njegova rođena sestra gospođa *Hortensia*, s time da navedena njegova četvrta sestra Hortenzija, prije rečena nasljednica, ne može bilo što drugo potraživati iz spomenutoga ostaviteljeva nasljedstva nego jedino da bude zadovoljna generalnim utemeljenjem i određenjem ostavitelja.

Za izvršitelje svoje oporuke Prokulijan Besali odredio je, postavio, imenovao i htio da to budu veličanstvena gospoda Frano Ivanov Resti i Antun Orsatov Gun-

⁷⁹ Duhovni otac dviju redovnica, iseljenih Baranki, sestara Prokulijana Besalija, bio je također njihov izbjegli sugrađanin *Alesandro Bazzano* pokojnoga Dominika. Savo Marković, “Izjava posljednje volje na kraju jedne epohe – Aleksandar Bazzan”, *Istorijski zapisi* XC (2019), br. 3-4/2017: 21-39.

⁸⁰ Indikativno je da oba ova samostana spominje svećenik Aleksandar Bazzan, barski plemić koji je prebivao u Dubrovniku, u oporuci sastavljenoj 21. studenoga 1587. godine. Dubrovačko Vijeće umoljenih je 23. svibnja 1573. dopustilo da on bude duhovni otac benediktinskih redovnica tamošnjega samostana Sv. Marka. On navodi da je službom bio znatno angažiran i u ženskome franjevačkom samostanu Sv. Klare. Bazzan je zavještao – ako njegova nasljednica Marija ne bude imala hereditarnih sukcesora – da svu njegovu imovinu naslijede tri dubrovačka samostana: Sv. Klara, Sv. Marko i Sv. Marija od Kaštela. Samostan Sv. Marka (zaštitnik moćne i bogate Bratovštine zlatara), stradao je u velikome potresu 1667. godine. Benediktinski samostan Sv. Marka u Kalarinji nalazio se u jugozapadnome dijelu grada, na predjelu koji se prostire uza same gradske zidine. Nekadašnji kompleks ženskoga benediktinskog samostana prostirao se na tri pravilno položene terase, a južno pročelje samostana ujedno je i zid granične ulice. Prvotnoga je naziva *sv. Bartolomej*, s dvjema crkvama, posvećenima *sv. Bartolomeju* i *sv. Marku*. Prvi put pisani dokumenti navode ga 1281. godine, a poznato je da se u podrumima samostana u XV. stoljeću napravilo šest suhih bunara, takozvanih rupa za čuvanje žita. U XV. stoljeću u imenu samostana Sv. Marko potisnuo je starijega titulara. U procesiji na Dan sv. Marka, prema odredbama iz 1552. godine, morali su sudjelovati knez i barem pola Maloga vijeća. Samostan Sv. Klare izgrađen je koncem XIII./početkom XIV. stoljeća postavši jedan od najvažnijih ženskih samostana u Dubrovačkoj Republici. Vlasti su 1421. godine prenijele (drugu) relikviju desne ruke sv. Vlahe iz samostana klarisa u riznicu katedrale uspostavivši zauzvrat redovnicama procesiju na Osminu parca. Godine 1432. samostan je otvorio sirotište za napuštenu djecu. “Dubrovnik, Ostaci samostana sv. Marka” (RST-1182-1986.); 3 - *Ministarstvo Kulture Republike Hrvatske – Kulturna baština*, pristup ostvaren 4. 4. 2019., <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212&kdId=357083658>; Nella Lonza, *Kazalište vlasti, Ceremonijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću* (Zagreb; Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2009), 239, 250, 381-382, 404; Marković, “Izjava posljednje volje na kraju jedne epohe”, 22, 25-26, 28.

⁸¹ *Knjiga bratovštine Antunina*, 312; Marković, *Stanovništvo srednjovjekovnog Bara*, 585.

dula (brat navedenoga Marina Orsatova)⁸² iz Dubrovnika, koje je isti oporučitelj⁸³ zamolio za izvršenje svih poslova u vezi s njegovom izjavom posljednje volje, kojima je također preporučio svoje gore navedene sestre, a koji će trebati, isplatom ostaviteljevih dugova od prihoda iz trgovine robom u istočnim krajevima,⁸⁴ zadovoljiti i ispuniti sve oporukom propisano kao i preostalo, što se treba smatrati i vrijediti za zakonitu oporuku odnosno zakoniti kodicil ili donaciju *causa mortis*, čime oporučitelj otkazuje, osporava i anulira svaku, to jest bilo kakvu oporuku ili izjavu posljednje volje prethodno javnobilježnički sastavljenju, odnosno sastavljenju na bilo koji bolji način, te želi da ovime svi drugi takvi akti budu derogirani zamolivši dolje potpisanoga notara da o tome sastavi javni instrument.⁸⁵

Prokulijanov kodicil

Pod navedenom godinom (sc. 1589.), indikcijom i pontifikatom, dana 19. studenoga, u prisutnosti Ankonaca gospodina *Alexandra Posthuma*, Patrignana Tocca-cielija, Pasquina Piciana, Leonarda Malateste⁸⁶ te meštra Scipionea *Bartolomeija*, kalafata, Camilla Petrija iz Ancone i Marca Falchettija iz Lanciana⁸⁷ u svojstvu svjedoka, s obzirom da je gore navedeni gospodin Prokulijan, rečeni zavjestitelj u svojoj izjavi posljednje volje raspolagao kako je u njoj sadržano, a kako je čovjekova volja nestalna do smrti, u želji da svoju izjavu posljednje volje bolje izrazi,

⁸² Orsat Junija Antunova *Gondola* (oko 1528. – 1588.), jedan od najvećih dubrovačkih trgovaca svojega vremena, surađivao je s pripadnikom ankonske trgovačke obitelji Ciriacom Gualteruccijem, koji mu prodaje robu 1561. godine, dok Orsat njegovome sinu Francescu novac posuđuje 1562. godine. Pripadao je *casati* koja se u vrijeme *Velike zavjere* nalazila na strani Bobaljevićeva klana. Dubrovački nadbiskup Mateucci pominje Orsata 1582. godine u tužbi papi protiv Dubrovčana jer je izazvao skandal u samostanu Sv. Šimuna. Zbog uvreda koje je naneo nadbiskupu Orsata je na neko vrijeme suspendirao magistratura. Godine 1586. bio je dubrovački knez. Oženio se oko 1558. djevojkom iz roda Gradi. Imali su sinove Jeronima, Pavla, **Antuna** (oko 1567. – 1608.), franjevca Bazilija (kršteno ime: Đuro), franjevca Pavla (kršteno ime: Ivan), **Marina** i Matu. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, Sv. 2, 300-302; Moroni, "Trgovci iz gradova pokrajine Marche aktivni u Dubrovniku u 16. st.", 185. Potcrtao S. M.

⁸³ DADU-TN, sv. 48, fol. 87r.

⁸⁴ Ancona je u siječnju 1514. godine dodijelila poseban carinski status trgovcima iz Ioanine, Larise i Arte, komercijalnih središta Tesalije, uz njihovo obećanje da će trgovanje usmjeriti prvenstveno k toj luci. Ubrzo je ta povlastica proširena na sve otomanske trgovce. O njoj su pregovarali prvo grčki trgovac, zatim muslimanski predstavnik vlasti te na kraju židovski trgovac iz Valone. Benjamin Ravid, "A Tale of Three Cities and their *Raison d'Etat*: Ancona, Venice, Livorno, and the Competition for the Jewish Merchants in the Sixteenth Century", u: *Jews, Christians and Muslims in the Mediterranean World, After 1492*, ur. Alisa Meyuhass Ginio (London: Frank Cass, 2002), 140.

⁸⁵ DADU-TN, sv. 48, fol. 87v.

⁸⁶ Možda je riječ o izdanku istaknute plemenite kuće papinskih vikara u Romaniji i pokrajini Marche. Malatesta Malatesti zavladao je Anconom u vrijeme *Crne smrti* 1348. pa do 1353. godine. Ancona je 1410. godine zatražila pomoć od Carla Malatestija, gospodara Riminija i Fana, čemu su se usprotivili Malatesti iz Pesara, koji je nastoje osvojiti 1412. godine. Malatesta Malatesti je 1415. godine dogovorio slobodu trgovanja *a Fosambrone ad Arimino et Cesena et ali altri nostri loghi* i Ancone. Spallacci, "I rapporti commerciali tra le città delle due sponde adriatiche", 59, 79-81, 370.

⁸⁷ Grad u blizini Chietija, u Abruzzu, poznat po Euharistijskome čudu.

pored drugih, gore spomenutih nabožnih legata koje je sastavio i ostavio, isti je gospodin ostavitelj ovim sadašnjim svojim kodicilom za ljubav Božju i za svoju dušu⁸⁸ ostavio velečasnoj⁸⁹ gospodi bratimima Bratovštine Presvetoga Tijela Kristova u gradu Anconi (*confratribusque societatis Sanctissimi Corporis Christi in hac civitate*)⁹⁰ novčani iznos od 25 škuda. Za to je, po kodicilarovoj smrti, opredjeljen dio njegove imovine, preko prethodno i naknadno spomenutih izvršitelja izjave njegove posljednje volje. Osim toga, ostavitelj je kazao, želio, ostavio i objavio da navedena veličanstvena gospoda Frano Resti i Antun Gundula, izvršitelji njegove oporuke supstituiraju samoga oporučitelja te da mogu obavljati i činiti više ili manje od onoga sadržanoga u oporuci, kako se po njihovome prosuđivanju bude činilo bolje i korisnije, po njihovoj savjesti i bez ikakvog revidiranja koje bi bilo tko drugi mogao napraviti i da niko ne može revidirati ono što su oni učinili i obavili po rečenoj ostavštini niti ih držati obveznima podnositi račun za postupke i upravljanje dotičnim ostavinskim dobrima.⁹¹ Sve ostalo opće i pojedinačno u navedenoj oporuci sadržano u svim i posebnim njezinim odredbama potvrdio je, dokazao i želio da vrijedi objavljujući i potvrđujući ovu izjavu svoje posljednje volje i kao pravo kodicila, odnosno pravo doniranja za slučaj smrti odnosno bilo kakve druge posljednje volje, na navedeni i bilo koji drugi bolji način, zamolivši notara da o prethodnome sastavi javnu ispravu.⁹²

Prokulijan Besali preminuo je između 19. i kraja studenoga 1589. godine.

Izvršenje oporučnih odredbi kao i odredbi kodicila

Pod navedenom godinom, indikcijom i pontifikatom, dana uistinu 1. prosinca, u Anconi, u rezidencijalnome uredu niže potpisanoga notara, smještenome u Župi crkve sv. Marije *de Mercato*,⁹³ u blizini i ispod ostalih crkvenih dobara, javnih

⁸⁸ DADU-TN, sv. 48, fol. 87v.

⁸⁹ DADU-TN, sv. 48, ff. 87v-88r.

⁹⁰ Vjerojatno se radi o bratovštini povezanoj s crkvom Presvetoga sakramenta, građevini podignutoj nastojanjem istoimene bratovštine 1539., a posvećenoj 1548. godine, nekadašnjoj konkatedrali, koja se nalazi u blizini gradske luke. Od 1583. godine konkatedrali su dodate četiri lateralne niše (kapele s oltarima). Bratovština *Presvetoga Sakramenta* (utemeljena 1530.) za tu je crkvu naručila i nacрте za četiri impozantne tapiserije, koje je između 1632. i 1650. godine završio Pieter Paul Rubens.

⁹¹ DADU-TN, sv. 48, fol. 88r.

⁹² DADU-TN, sv. 48, fol. 88r.

⁹³ Često se otprema robe ili njezino plaćanje moralo vršiti na tržnici u Anconi gdje su svoja sjedišta imali agenti ili ortaci (obično rodbina) velikih dubrovačkih trgovaca-bankara. Moroni, "Trgovci iz gradova pokrajine Marche aktivni u Dubrovniku u 16. st.", 182. Nije daleko odatle ni *Loggia dei Mercanti* (*Trgovačka loža*), na čijemu je pročelju radio Juraj Matijev Dalmatinac; prema sporazumu od 22. listopada 1451. *cum quodam maistro Georgio de sibiñiquo lapidario (...) in forma ornatissima per pregio de novcento ducati doro; de doi o tre anni*. Dioniso Benincasa sve je dogovorio prije njegovoga dolaska: *Item dionisio de giuanni supradicto promette al colloquio supradicto che per tucto el mese de decembre proxima da venir lo magistro giorgio acceptara le cose predite et verra observar tucto quanto de sopra se contiene sottopena de centa ducati et ita etc. Posteo vero el supradicto magistro nel termine debito personalmente venuto accepto la supra scripta conventione et promisse observar tucte le cose predite*. Oblikovanje pročelja

ulica i drugih gradskih blokova, u prisutnosti iste gospode Vincenza Ortonija⁹⁴ i *Horatia* Brancadora⁹⁵ iz Ancone kao svjedoka, gospodin Vincenzo pokojnoga gospodina Stefana Ferrettija⁹⁶ iz Ancone kao sindik rečene velečasne braće⁹⁷ kapucina⁹⁸ grada Ancone pred navedenim svjedocima i dolje potpisanim notarom izjavio je da je u svoje i u ime (svojih) nasljednika uistinu zadovoljan te da je primio isplatu gore spomenutih deset škuda, ostavljenih, kako je prethodno navedeno, za mise sv. Grgura,⁹⁹ iz ruku gospodina Frane Restija, jednoga od izvršitelja oporuke, čime je izmirena obveza po tome legatu.

Sve prethodno opće i posebno navedeno i zatraženo da se zapiše zapisao je tu među njima prisutni Ankonac Francesco Spinello,¹⁰⁰ javni bilježnik koji je svoje

crkve *S. Francesca alle Scale* moralo je biti dovršeno 1457. godine da bi Juraj 1460. godine sklopio, već dvije godine službeno vođen kao *habitor Anconae*, ugovor za oblikovanje glavnoga portala crkve Sv. Augustina. Trogirani Ivan Duknović u ankonskoj stolnoj crkvi koncem prvoga desetljeća XVI. stoljeća podigao je grobnicu blaženome Girolamu Guanelliju u renesansnome slogu kao i *portale attiguo a S. Francesco*. “Kada je riječ o Jurjevu djelovanju u Ankoni, valjalo bi uzeti u obzir da su ova djela – sintetička po svojem općem kompozicijskom ustroju – u doba njihova koncipiranja mogla osjetiti dodire s ostatkom Papinske države. Obnoviteljski se program nije usredotočio samo na grad Rim, koji je i u Albertijevu i u papinu viđenju koncipiran kao *civitas Dei*, nego i na rubna mjesta Papinske države, poput Fabriana u ankonitanskoj Marki.” Fisković, “Juraj Dalmatinac u Anconi”, 93-95, 97, 100-102, 112, 113, 141.; Fisković, “Duknovičeva vrata franjevačkog samostana u Ankoni”, 27; Špikić, “Percepcije starina”, 57.

⁹⁴ Kao svjedok bio je nazočan i 10. studenoga 1589. godine.

⁹⁵ Orazio Brancadoro radio je kao notar u Anconi između 1588. i 1599. godine. *Orazio Brancadoro Cancelliere rog.* naveden je 12. lipnja 1631. pri prezentiranju brevea pape Urbana VIII. (od 18. ožujka 1631.) ankonskim konzulima trgovaca. Niccolò Fattori, “The Greek Confraternity of Sant’Anna dei Greci in Ancona: Demographic Structure and Social Responsibilities (1524-1580)”, u: *Early Modern Ethnic and Religious Communities in Exile*, ur. Yosef Kaplan (Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2017) 46; Giuseppe Mazzatinti, *Gli archivi della storia d’Italia*, Volume VII, Pubblicazione fondata da G. Mazzatinti diretta da Giustiniano Degli Azzi (Hildesheim; Zürich; New York: Georg Olms Verlag, 1988, pretisak izdanja iz 1911), 34; Giovanni Ottavio Bufalini, *Il Consolato della città d’Ancona ovvero raccolta dei privilegj, e de’ capitoli* (Ancona MDCCLXXVII.: presso Pietro Paolo Ferri), 153-155.

⁹⁶ *Conte Vincenzo Ferretti* spominje se u srpnju 1634. godine kao jedan od najvažnijih predstavnika Ancone (*gl’Antiani, et Regulatori di quella*). Kako je već napomenuto pri spominjanju blaženika koji je iz nje potekao, obitelj Ferretti bila je jedna od najvažnijih u Anconi, a tijekom stoljeća artikulirala je brojne komercijalne interese koji su povezivali taj grad i luke na Jadranu, posebno na njegovoj istočnoj obali. Među navedenima u *Cartolaro della dogana* za 1551. godinu i trgovinu s Levantom ističe se Angelo Ferretti. Svjedočanstva o bogatstvu koje su stekla dva ogranka obitelji, San Domenico i Guasco, njihove su ankonske palače: *Palazzo Ferretti* (sada Nacionalni arheološki muzej Marche u ulici Via Ferretti) i *Palazzo Mengoni Ferretti* (danas sjedište građanske knjižnice) na trgu (Piazza del Plebiscito. Saracini, *Notitie storiche della città d’Ancona*, 440; Moroni, “Trgovci iz gradova pokrajine Marche aktivni u Dubrovniku u 16. st.”, 175; “Famiglia Ferretti”, [Movio.beniculturali.it](http://movio.beniculturali.it), pristup ostvaren 2. 3. 2019. <https://movio.beniculturali.it/asancona/fieremercatimarche/it/165/famiglia-ferretti>, 1.

⁹⁷ DADU-TN, sv. 48, fol. 88r.

⁹⁸ DADU-TN, sv. 48, fol. 88v.

⁹⁹ Prokulijan Besali je, kako je već izloženo, odredio da fratri kapucini budu dužni od dotične godine u njihovoj crkvi održavati po dva pute mise sv. Grgura za njegovu dušu. DADU-TN, sv. 48, fol. 86r.

¹⁰⁰ Francesco Spinelli navodi se kao notar u Anconi od 1588. godine. Kao kancelar naveden je 23. veljače 1601. pri prezentiranju brevea pape Klementa VIII. (od 23. siječnja 1601.) konzulima Forumu trgovaca Ancone. Mazzatinti, *Gli archivi della storia d’Italia*, VII, 34; Bufalini, *Il Consolato della città d’Ancona ovvero raccolta dei privilegj, e de’ capitoli*, 147-149.

notarske ovlasti dobio od pape te objavio vjerodostojno osnažujući svojim znakom.

Slijedi zapis na talijanskome jeziku, kojim se navodi da je Girolamo *Thomasi*,¹⁰¹ konzul (!),¹⁰² najsvjetlije vlasti Dubrovnika i njezinih sudita u (ovome) gradu Anconi te se iskazuje potpuno i nesumnjivo povjerenje – u odnosu na sve i konkretne osobe do kojih će dospjeti navedeno pismeno – da je prethodno spomenuti gospodin Francesco Spinello, zamoljen da zapiše gore izloženo, javni i zakoniti ankonitanski notar dostojan vjere i da se njegovim javnim spisima daje široko pouzdanje u prosuđivanju na svakome mjestu. To je u znak vjere u Anconi izdao kancelar *Ambrosius Thomasius* dana 18. prosinca 1589. godine, a u znak vjerodostojnosti isto je, kako pokazuje prijepis, bilo opravosnaženo pečatom sv. Vlaha. Kancelar je pripadao istoj obitelji kao i dubrovački konzul u Anconi.

Slika 5. Veduta luke Ancona, detalj; Barnaba Mariotti, 1850. Pinacoteca civica F. Podesti, Ancona.¹⁰³

¹⁰¹ Riječ je o pripadniku ankonske obitelji koja je, kako je već navedeno, dugo vremena održavala prisne veze s dubrovačkim vlastima. *Cartolaro della dogana* za 1551. godinu ukazuje da se u trgovini s istočnojadranskim gradovima i s Levantom više puta spominje Giovanni Tommasi. *1622 war Arcanio Thomasi Konsul in Ancona für Ragusa*. Moroni, "Trgovci iz gradova pokrajine Marche aktivni u Dubrovniku u 16. st.", 175; Krebs, "Ancona und Livorno: Das Modell der florierenden Hafenstadt", 192.

¹⁰² Usp.: *Der wirtschaftliche Erfolg zeigte sich auch an der Vervielfachung der ausländischen Konsulate. Vertreten waren neben Genua (1540), später auch Frankreich (1579), Venedig (1585), Ragusa (1588), Holland (...); In Ancona gab es seit dem Jahre 1528 einen ragusanischen Konsul. Benu Gondola war der Repräsentant der Ragusaner zur Zeit der Heiligen Liga (Mitte 16. Jahrhundert), als die wirtschaftliche Verbindungslinie Ancona-Ragusa als einzige funktionierte, die Anderen wurden durch die Seeschlachten stark beeinträchtigt.* Krebs, "Ancona und Livorno: Das Modell der florierenden Hafenstadt", 60, 192.

¹⁰³ "Veduta del porto di Ancona", pristup ostvaren 9. 2. 2019., https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a7/Ancona%2C_Pinacoteca_civica_F_Podesti_%2C_Barnaba_Mariotti%2C_Veduta_del_porto_di_Ancona%2C_particolare.jpg.

Razdoblje od svibnja 1591. do siječnja 1593. godine

Nakon godinu i pol dana od prethodnoga zapisa, 15. svibnja 1591. sprovedena je raspodjela legata dubrovačkim svetištima po prethodno zabilježenoj oporuci oporučnoga epitropa (povjerenika) u Dubrovniku, gospodina Antuna Orsatova Gundule. Velepoštovana gospoda decimari dubrovačke prvostolnice Sv. Marije Velike svojom slobodnom izjavom volje izjavili su da su primili od navedenoga gospodina Antuna šest groša, shodno formulaciji oporučnoga legata,¹⁰⁴ te su se, kako se naznačava uobičajenom notarskom formulom, odrekli svih eventualnih daljnjih potraživanja po toj osnovi. Gospoda uficijali Sv. Marije na Dančama su navedenoga dana također svojevolumno izjavili da su od rečenoga gospodina Antuna primili šest zavještanih groša.

Istoga dana je gospođa *Victoria Besalia*, sestra prethodno spomenutoga oporučitelja, udovica pokojnoga Jeronima Florisa iz Bara, svojom voljom i sa suglasnošću gospodina Viktora Besalija, njezina brata i tutora, jedinoga kojeg ima u Dubrovniku,¹⁰⁵ te na osnovi slobode dodijeljene joj u dubrovačkome Malom vijeću dana 9. svibnja 1591. godine, svojevolumno izjavila da je zadovoljna prijemom i isplatom navedenoga gospodina Antuna Gundule, jednoga od epitropa dotične oporuke – kako je isti gospodin Antun kazao – stotinu zlatnih škuda ostaviteljeva novca, njoj oporučno ostavljenoga od pokojnoga Prokulijana, njezina brata. Preuzimanjem navedenoga iznosa *Victoria* se odrekla svih daljnjih potraživanja po toj osnovi.¹⁰⁶

Gospodin Viktor Besali (*Besalius*) slobodnom je izjavom volje kazao da je kod obračuna legata od 50 škuda, koji mu je navedenom oporukom ostavio njegov pokojni brat Prokulijan Besali, zadovoljan prijemom i isplatom 40 zlatnih škuda odričući se svih eventualnih prava po osnovi te djelomične isplate. Dana 8. siječnja 1592. godine gore spomenuti gospodin Viktor Besali izjavio je, odričući se svih daljnjih potraživanja po toj osnovi, da je primio od navedenoga epitropa gospodina Antuna ostatak od deset zlatnih škuda od ukupne svote od 50 škuda, koju mu je zavještao pokojni brat Prokulijan.¹⁰⁷

Zabilježba na prijepisu oporuke datirana je 8. siječnja 1593., a¹⁰⁸ sadrži konstataciju da je gospodin Marin Marinov *de Restis*, postupajući u svoje kao i u ime opunomoćenika gospodina Benedikta, svojega brata – a punomoć se, kazao je, konstatira u dotičnome sprovedenom postupku – shodno neophodnome opsegu

¹⁰⁴ Uobičajeni legati, spomenuti na početku Prokulijanove oporuke, odnosili su se na Anconu i Dubrovnik (*et civitatis Ragusii*). DADU-TN, sv. 48, fol. 86r.

¹⁰⁵ DADU-TN, sv. 48, fol. 88v.

¹⁰⁶ DADU-TN, sv. 48, fol. 89r.

¹⁰⁷ *Item reliquit domino Victorio Besalio' eius fratri germano pro amore fraterno scutos quinquaginta de grossis 36 Raguseis pro ducato dandis prout videretur infrascriptis d. executoribus*. DADU-TN, sv. 48, fol. 87r.

¹⁰⁸ DADU-TN, sv. 48, fol. 86v.

ovlasti, svojevóljno saopćio da je namiren i da je primio od gospodina Antuna Orsatova Gundule, jedinoga oporućnog epitropa u Dubrovniku,¹⁰⁹ 80 talira: 35 groša po taliru kao obraćunatu isplatu potraživanja koja je imao od dotiönoga ostavitelja Prokulijana po istome oporućitelju, a koje su objavljene u njegovoj izjavi posljednje volje.¹¹⁰ Namireni se primatelj zatim odrekao svih eventualnih daljih prava po toj osnovi.

Na istoj stranici prijepisa dopisano je da se pogleda u *Knjigu dugovanja* (vjerojatno *Debita notariae*)¹¹¹ iz 1585. godine, na 93. stranicu, na marginu stranice 170. Gospodin Antun Orsatov Gundula, kao izvršitelj oporuke gospodina Prokulijana Besalija, dana 19. lipnja 1591. cedirao je tintoru *Zannottu Testi* 240 zlatnih škuda temeljem javnoga instrumenta prema kojemu je gospodin Nikola Andrijin Gozze¹¹² bio obvezan istome gospodinu Antunu te je stoga istome Zanettu navedeni gospodin Antun isplatio deset dukata. Ta isplata takoder je konstantirana na margini dotiönne isprave, s tim da je instrumentom cesije i isplatom deset škuda rećeni *Zannettus* izjavio da je zadovoljan i namiren za sve ono što je od spomenutoga pokojnoga Prokulijana potraživao i trebao dobiti te objavio da više od istoga oporućitelja nije trebao imati. Pokojni Prokulijan je, pri sastavljanju oporuke, u pogledu duga prema ovome vjerovniku, dubrovaćkome *habitoru*, uputio na svoje poslovno knjigovodstvo.¹¹³ Ovaj zapis, koji je na tri mjesta nećitak, završava datumom 19. veljaće 1592. godine, koji se sigurno odnosi na isplatu ućinjenu *Zannettu*.¹¹⁴

¹⁰⁹ O trgovini, krijumćarenju, piratstvu, pravnome shvaćanju mora, ekonomskome znaćenju i politićkoj situaciji na Jadranu od XV. do XVIII. stoljeća, posebno o trgovcima iz Osmanskoga Carstva koji dolaze na tržišta Venecije i Ancone, vidi: Maria Pia Pedani, "Ottoman merchants in the Adriatic. Trade and smuggling", *Acta Histriae* 16 (2008), br. 1-2: 155-172. Na osmanskim tržištima bila je posebno tražena luksuzna zapadna roba poput raskošnoga tekstila, naoćala, staklarskih i zlatarskih proizvoda, papira (mapa) i knjiga (medicinskoga sadržaja) i ratne opreme, dok su u Veneciji osmanski podanici, plaćajući reciproćne pristojbe, prodavali najćešće sirovu svilu, pamuk, vosak, tkanine od devine dlake, vunu i kožu. U Gradu na lagunama prvi *Fondacho dei Turchi* nastao je 1575. godine, a njegovi su posjetioci posebno trgovali s Dubrovćanima i mletaćkim podanicima iz Dalmacije. Godine 1589. trgovaćki embargo, koji je nametala politićka situacija, nije se odnosio na pamuk. Prema izvješću baila 1600. godine barem četvrtina dobara ukrcanih na plovila u Veneciji, namijenjenih tržištu u Istanbulu, nije na mjestu ukrcaja platilo carinu. Pedani, "Ottoman merchants in the Adriatic", 163, 166.

¹¹⁰ *Item declaravit quod de computo Dominorum Benedicti et Marini de Restis in quadam pauca quantitate se referre ad computa ipsorum creditorum*. DADU-TN, sv. 48, fol. 86v.

¹¹¹ Napomena prof. dr. sc. Nelle Lonze.

¹¹² U XII. stoljeću ogranak roda Pecorario ima paralelno prezime Goće (biti slavenizirano Goćić), koje je u XVI. stoljeću talijanizirano u Gozze (kolokvijalni kroatizirani oblik Gućetić). Detaljno o ovome dubrovaćkom rodu v.: Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, Sv. 3, 91-149.

¹¹³ *Item dixit esse debitorem Zaneti tinctoris, habitatori Ragusii in summa prout aparere dixit in libris ipsius Testatoris*. DADU-TN, sv. 48, fol. 86v.

¹¹⁴ DADU-TN, sv. 48, fol. 86v.

Kolovoz 1595.

Virginia Besali (*Besalea*), sestra gore navedenoga oporučitelja, dana 23. kolovoza 1595. svojevrijedno je i sa suglasnošću svojih tutora, gospode Viktora Besalija i Ivana Faccende, te na temelju slobode postignute u veličanstvenome Malom vijeću Dubrovnika, izjavila da je zadovoljna prethodnim prijemom i namirenjem njoj rečenom oporukom ostavljenih stotinu zlatnih škuda¹¹⁵ od gospodina Antuna Orsatova Gundule, epitropa dotične oporuke. Redovnica Sv. Marka, benediktinka Virginia također se odrekla svih daljih potraživanja po legatu pokojnoga brata.¹¹⁶ Ovome kronološki prethodi upis na margini prijepisa ostaviteljeve oporuke, unesen 11. kolovoza 1595. godine.¹¹⁷ Toga je dana Ivan Faccenda¹¹⁸ – kao prokurator i po punomoći *Ortensije*, kćeri pokojnoga Camilla Besalija i udovice pokojnoga *Girarda Cortine*¹¹⁹ (?) iz Bergama, sestre i univerzalne¹²⁰ oporučne nasljednice¹²¹ prethodno navedenoga pokojnoga Prokulijana Besalija, ostavitelja, i shodno prokuri sačinjenoj u Sacileu dana 29. lipnja tekuće 1595. godine rukom notara Sebastiana *Pucija*, kako je konstantirano u kancelarijskoj *Knjizi punonoći* s danom 1. kolovoza – slobodno izjavio da je za rečenu kao odsutnu primio od gospodina Antuna Orsatova Gundule, epitropa dotične oporuke, 250 talira, 35 groša po ta-

¹¹⁵ Prokulijan je sestri, gospođi Viginiji, oporučno bio namijenio dvjesto škuda, a prije toga konstatirao je i da joj duguje 20 škuda odnosno još jedan novčani iznos: *Item dixit esse debitorem dominae Virginiae eius sororis scuti viginti monetae et X 23 in circa. (...) Item reliquit Dominae Virginiae eius sorori in ecclesia Sancti Marci de Ragusio scutos ducentos similes*. DADU-TN, sv. 48, ff. 86r, 87r.

¹¹⁶ DADU-TN, sv. 48, fol. 89r.

¹¹⁷ DADU-TN, sv. 48, fol. 87r.

¹¹⁸ Franica, kći Vice Skočibuhe, udala se za Dubrovčanina Ivana Fačendu pa kada su 1644. godine pomrli svi članovi obitelji Skočibuha (Stijepović), prešle su njihove palače i posjedi u ruke obitelji Fačenda (a poslije priženjenih Zuzorića i Bizzarra). Dinko, sin Ivana Fačende, bio je zet Vice Skočibuhe. U inventaru njegove oporuke zabilježeno je da je ostavio 28 slika. Kada je 1637. godine umrla njegova žena Paula, zapisano je da je nasljednicima ostavila desetak slika i petnaest portreta rimskih careva. Skočibuhe su u XVI. stoljeću sagradili dvije monumentalne palače u Dubrovniku i dva slikovita zamka u Sudurđu, najreprezentativnije profane građevine renesansnoga Dubrovnika. Ženidbom *Ivana* s Nikom Zuzorić Bizari su postali i nasljednici izumrlih obitelji Ohmućević Grgurić i Fačenda (Faccenda). Frano Kesterčanek, "Tragom jednog Michelangelovog djela u Dubrovniku", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 11 (1960), br. 1: 63, 64; Miljenko Foretić, "Bizar (Bizzarro)", u: *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 1 (Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1983), 795.

¹¹⁹ Ne bi se moglo isključiti da je prezime navedeno kao *Cortinari* ili da se čak radi o oznaci zanimanja. Napomena prof. dr. sc. N. Lonze.

¹²⁰ Nakon učinjenih raspolaganja Prokulijan je u svemu ostalome Hortenziju bio odredio za svoju univerzalnu nasljednicu (*eius hæredem generalem et universalem fecit, instituit, nominavit ac esse voluit Dominam Hortensiam eius sororem germanam*). DADU-TN, sv. 48, fol. 87r.

¹²¹ Hortenzija je univerzalna Prokulijanova nasljednica, dok će njihov brat Viktor kasnije biti određen za nasljednika nekoliko barskih patricijskih rodova, koji se, promjenom političkoga konteksta, koncentriraju u Dubrovniku. Izumiranjem njihovih muških potomaka početkom XVII. stoljeća u Besalijev posjed prelaze ostavštine Ruggija, Cratea i Prokulijana. Savo Marković, "Jadranske trajektorije *De Ruggiis*", u: *8. Istarski povijesni biennale, Artisan i mercatores: o obrtnicima i trgovcima na jadranskom prostoru, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Poreču od 11. do 13. svibnja 2017.*, sv. 8., urednice Marija Mogorović Crljenko, Elena Uljančić (Poreč: Zavičajni muzej Poreštine; Sveučilište Jurja Dobrile u Puli – Filozofski fakultet; Državni arhiv u Pazinu, 2019), 138-139, 141.

liru i isto predao Hortenziji, kako je ista u instrumentu prokure izjavila i priznala odričući se svih daljih prava po toj osnovi.¹²²

Indikativno je da se udovica Hortenzija u lipnju 1595. godine nalazila u Sacileu, pograničnome mjestu Furlanije i Veneta, koje gravitira furlanskome Pordenoneu. Viktor Besali se iz toga mjesta 10. srpnja 1577. obraća gospodinu Paolu Tiepolu, prokuratoru i vitezu, što (zajedno s pjesmom posvećenom njemu) zatim i objavljuje.¹²³ Zbog svoje ljepote taj je predio poznat kao "Vrt Prevedre" (*Giardino della Serenissima*). Možda je to mjesto spomenuto na početku oporuke Prokulijana Camillova.¹²⁴ Niže od Sacilea, na istoj rijeci Livenzi, u Venetu i pod upravnom nadležnošću Trevisa, nalazi se Portobuffolè (*Godi Livenza mia, che i sommi chiostri*, započinje Viktor Besali sonet posvećen tamošnjemu potestatu, gospodinu Hieronimu Michielu), rodno mjesto Hortenzijina oca, poznatoga pjesnika cinquecenta, Camilla¹²⁵ Zuanneova Besalija.¹²⁶

Zaključak

Studijama genealoške prozopografije proširuju se spoznaje o osobama koje se njima tematiziraju i upotpunjuju životopisi njihovih najbližih rođaka i prijatelja čime se rasvjetljava cijela jedna društvena epoha. U spisima Državnoga arhiva u Dubrovniku na osam stranica nalazi se dokument registriran 23. ožujka 1590. godine, koji sadrži oporuku i kodicil Prokulijana Camillova Besalija, sastavljenu 10. i 19. studenoga 1589. u Anconi kao i raspodjelu sprovedenu po tim izjavama volje u razdoblju od 1. prosinca 1589. do 1591./1595. godine. Izvor omogućava uvid u život pripadnika obitelji koja se nastanjivala na svim stranama Jadrana osjećajući se uklopljenom na svakoj od njih. Upravo su znatne geopolitičke promjene i prijetnja sigurnosti učinile da njezini članovi budu iseljeni iz zavičaja i da prebivaju ili duže borave u različitim gradovima nastojeći da iz tih sredina rekreiraju i nastave vlastitu egzistenciju. Time se potvrđuje prožetost idejnih horizonata i životna međuzavisnost jadranskoga odnosno sredozemnog prostora. Historiografija je, zbog osobnoga imena nositelja nazvanoga po majčinome rodu, konfundirala Prokulijana Besalija s njegovim mnogo poznatijim ocem. Osvjetljavanjem njegovoga djelovanja otkriva se da se oporučitelj, nastanjen u Anconi, bavio trgovinom, ekonomski potpomognut kapitalom dubrovačkih i talijanskih trgovaca. Posao u Italiji, ne samo što mu po podrijetlu nije postavljao pitanje asimilacije,

¹²² DADU-TN, sv. 48, fol. 87r.

¹²³ Marković, "Rano književno stvaralaštvo Viktora Besalija", 258-267.

¹²⁴ *summa scutorum quadraginta quinque in cassa et quarundam expensarum factarum per dictum dominum Antonium supra mercibusque transmissis per ipsum testatorem ad civitatem Ragusii et ex dicto loco Ragusii usquae ad Susiam (!)*. DADU-TN, sv. 48, fol. 86r.

¹²⁵ Marković, "Orlando di Lasso i kompozicija soneta Camilla Besalia", 278-281.

¹²⁶ Marković, "Rano književno stvaralaštvo Viktora Besalija", 262, 267-269.

nego je, u potrazi za zaradom, otvaralo i znatno veće mogućnosti nabavke robe, zaduživanja, ulaganja pa i društvenoga uspona. Sudeći prema svođenju Besalijevih računa, smjerovi trgovačke djelatnosti od Ancone i njezine Marche mogli su mu sezati do Veneta, Milana, Firence i Levanta. Među njegovim poslovnim suradnicima prepoznaju se neka vrlo prestižna imena. Možda zbog toga, a ne zbog nesnalaženja u upravljanju poslovnim pothvatima, formulacije njegove oporuke znatno više govore o izmirivanju nego naplaćivanju obveza. Epitropi su mu, s obzirom na način iskazivanja emocija preko legata, zasigurno i bliski prijatelji, Dubrovčani iz rodova Resti i Gundula. Osim izuzetne bliskosti koja je bila prisutna među članovima Prokulijanove obitelji, prepoznaje se imanentna duhovna pomnost i izvjestan oporučiteljev suosjećajan i dobrohotan odnos prema siromašnijemu, nižem društvenom sloju. Analizirani povijesni izvor, koji u pozadini ima krupnu promjenu povijesnoga konteksta, još sadrži naznaku kolektivnoga identiteta, koja se iskazivala u komunalnoj pripadnosti. Izjava posljednje volje barskoga izgnanika preminuloga u pokrajini Marche, sina patricijke Paole iz roda Prokulijan i glasovitoga i utjecajnoga talijanskog renesansnog pjesnika Camilla (i brata također poznatoga humanista, dubrovačkoga kancelara Viktora) znakovito je svjedočanstvo spoznaje ličnosti, životnih staza, migracija i trgovačkih tokova toga vremena.

Prilog 1. Otvaranje izjave posljednje volje 23. ožujka 1590. i raspodjela (1591./1595.) po oporuci i kodicilu Prokulijana Camillova Besalija, sastavljenim 10. i 19. studenoga 1589. u Anconi [DAD, TN, sv. 48, ff. 85v-89r]

Testamentum Proculiani Camilli Besalii

M. D. XC. Indictione III. Die vero XXIII martii. Mandato domini consulis infra erit registratum infrascriptum testamentum q. Proculiani Camilli Besalij Anconae defuncti, atenta sua debita legalitate, cuius testamenti tenor est qui sequitur, videlicet:

In Dei Nomine, Amen. Anno a Nativitate eiusdem 1589, indictione IIa. Tempore Sanctissimi in Christo Patris et Domini Nostri Domini Sixti divina providentia Papae V. Die vero X Novembris. Actum Anconae in domo habitationis infrascripti domini testatoris, quae est illustrissimi et excellentissimi domini Nicolai Thodini de Ancona, sitae in parocchia S. Premiani iuxta sua notissima latera, praesentibus ibidem reverendissimis dominis Alexandro Benincasa Anconitano, Jachello de Jachellis Anconitano, d. Vincentio Ortorio Anconitano, Paulo Politio Anconitano, Mario Marcelli de Montifano, Andrea Joanni Mariae Trevisani, et magistro Scipione Bartolomei calafati, testibus ad hæc vocatis, habitis et rogatis.

D. Proculianus filius d. Camilli Besalij de Antiveri, sive de Portu Buffali habitator Ragusii, ad praesens Anconae degens, sanus per gratiam Omnipotentis Dei, mente, sensu, visu, et intellectu et in bona et perfecta dispositione existens, licet corpore languens, timens Divinum iudicium, mortisquæ periculum, cum nil certius morte, et nil incertius hora mortis, nolens intestatus decedere, sed bonorum omnium suorum dispositionem facere, ut sapientes decet, ne post eius mortem de dictis suis bonis aliqua lis oriatur, per hoc praesens suum nuncupatum testamentum quod dicitur sine scriptis in hunc modum et formam facere procuravit [f. 86r] et fecit.

Imprimis animam suam Omnipotenti Deo, totiquæ Curiae coelestis exerciti recomendavit. Item reliquit solita legata huius civitatis, et civitatis Ragusii. Et pro validitate praesentis testamenti reliquit Hospitali Sanctissimæ Anuntiatae loco Hospitalis lazareti florenum unum. Item reliquit quod quandocunque contingerit ipsum mori, eius corpus sepeliri debere in ecclesia Sancti Francisci de observantia cum habito sive vestitu dictorum Reverendorum fratrum. Item reliquit Reverendis fratribus capucinis de Ancona scutos decem monetae de grossis viginti pro scuto, cum hoc quæ dicti fratres teneantur de praesenti anno celebrare in eadem ecclesia per duas vices missas Sancti Gregorii pro anima ipsius testatoris. Item reliquit ipsis fratribus scutos viginti quinque similes pro faciendo uno quadro in eorum ecclesia ad satisfactionem ipsorum Reverendorum Fratrum.

Item dictus testator dixit et declaravit se esse et remanere verum et legitimum debitorem capsae Magnifici Domini Francisci Joanni de Restis de Ragusio in summa et quantitate scuti ducentorum monetae in cassa et prout latius aparebit in libris ipsius domini Francisci. Item declaravit se habere unum computum cum d. Antonio Ursati de Gondula de Ragusio prout aperere dicit in quodam liberculo ipsius testatoris in summa scutorum quadraginta quinque in cassa et quarundam expensarum factarum per dictum dominum Antonium supra mercibusque transmissis per ipsum testatorem ad civitatem Ragusii et ex dicto loco Ragusii usquae ad Susiam (!). Item dixit esse debitorem dominae Virginiae eius sororis scuti viginti monetae et X 23 in circa.

Item d. Emilii del Testa Curtii et Joannis Philippi de Lanfranchis et socios de Pitis in summa et quantitate scutorum centum quadraginta unius monetae et grossis (?) 60, prout in libro ipsius testatoris et per chirographo aparet. Item Moisis Sepilli scutos sexaginta monetae et grossi (?) xi. [f. 86v] Item D. Simonis Rotae, et scutorum trium monetae o grossi (?) 48. Item D. Gabrielis Bartoli de Mediolano scutorum trium monetae et illud plus in pauca quantitate prout aparebit in computo ipsius Testatoris.

Item Domini Bernardi de Georgeis de Ragusio scutorum septem monetae grossi 4. Item declaravit quod de computo Dominorum Benedicti et Marini de Restis in quadam pauca quantitate se referre ad computa ipsorum creditorum. Item dicit et declaravit se esse creditorem Joannis Francisci de Ragusio Vetera (!) in summa et quantitate scutorum quinque monetae de grossis viginti pro scuto ut supra, et ipse Joannes pignoravit unam crucetam auream. Item Domini Pauli de Surgo de Ragusio scutos sex monetae grossi 40. Item D. Marini Ursati de Gondula in summa et quantitate scutorum trium monetae 8. (soldorum?). 3. et prout latus de dictis debitis et creditis ipse dominus testator dicit aparere in eius libro, ad quem in omnibusque et per omnia relatio haberi voluit. Item dixit esse debitorem Zaneti tinctoris, habitatoris Ragusii in summa prout aparere dixit in libris ipsius Testatoris. Item dixit habuisse in pignus pro valuta scutorum duorum monetae in cassa a quadam Marussa venditrice herbarum et aliorum fructuum in civitate Ragusii in platea Sancti Francisci; quod dictus pignus si plus valebit scutorum duorum vel trium illud plus reficiatur ultra dictos scutos tres.

Item reliquit Reverendo domino Mercurio Oliberio capellano Sanctae Mariae de Mercato in hac civitate scutum unum monetae quia eum confessavit. Item reliquit Reverendo d. Petro Sanctae Rautio de Monte Rodio parochiano Sancti Premiani in hac civitate scutos duos monetae quia eum comunicavit et dedit extremam unctionem.

Item reliquit quod dominus Franciscus de Restis distribuatur scutos decem monetae pauperibus pro summa ipsius testatoris, cum hoc quod omnia vestimenta ipsius testatoris vendantur et de ritractu ipsorum exequi debeat supras-

criptum legatum supradictum [f. 87r] pauperum ad voluntatem ipsius domini Francisci. Item reliquit d. Marino Ursati de Gundula de Ragusio omnes eius libros existentes in eius camera. Item reliquit amore Dei Luciae famulae in domo ipsius d. Francisci de Restis scutos duos monetae et Joanni famulo similiter in dicta domo scutos duos similiter monetae. Item reliquit scutos quinque Reverendi fratri Petro ordinis Sancti Francisci in civitate Ragusii eius confessori. Item reliquit domino Francisco de Restis de Ragusio scutos quinquaginta monetae de grossis viginti pro scuto pro faciendo uno anulo, ut dictum anulum fruatur pro amore ipsius testatoris.

Item reliquit domino Victorio Besalio eius fratri germano pro amore fraterno scutos quinquaginta de grossis 36 Raguseis pro ducato dandis prout videretur infrascriptis d. executoribus. Item reliquit Dominae Virginiae eius sorori in ecclesia Sancti Marci de Ragusio scutos ducentos similes. Item reliquit Benedictae eius sorori in ecclesia Sanctae Clarae de Ragusio scutos centum similes. Item reliquit Dominae Victoriae q. Hieronymi Floris de Antiveri eius sorori scutos centum similes. In omnibusque autem aliis et singulis suis bonis mobilibus et immobilibus iuribusque nominibusque et actionibusque presentibus et futuris ubicunque existentibusque et reperientibus eius hæredem generalem et universalem fecit, instituit, nominavit ac esse voluit Dominam Hortensiam eius sororem germanam cum hoc, quod suprascripta eius Hortensia soror et haeres praedicta non possit aliquid aliud petere de dicta hæreditate de eius credito contra hæreditatem ipsius testatoris, sed solum sit contenta de institutione generali per ipsum testatorem ut supra ipsi facta.

Executores autem dicti testamenti fecit, instituit, nominavit ac esse voluit Magnificos Dominos Franciscum Joanni de Restis et Antonium Ursatii de Gondula de Ragusio, quos executores ipse testator [f. 87v] rogavit pro executione dictae suae voluntatis et omne eorum posse, quibus etiam recomendavit omnes suprascriptas eius sorores, et quod solutis suprascriptis eius debitis de ritractu suarum mercium transmissarum ad partes orientales satisfacere et adimplere debeant omnia suprascripta et relicta, et hanc dictus testator dixit esse eius ultimam voluntatem, quam valere et tenere voluit iure testamenti, et si iure testamenti valeret, voluit saltem valere et tenere iure codicillorum, aut iure donationis causa mortis, aut quocunque alio meliori modo, cassans, irritans, et annullans dictus testator omne et quodcunque aliud testamentum et ultimam voluntatem per ipsum testatorem huc usque factum et factam sub rogatione cuiuscunque publici Notarii, et hanc et hoc voluit esse derogatariam et derogatorium cæteris alijs suis testamentis et ultimis voluntatibus et hoc non solummodo predicto, verum etiam omni alio meliori modo, rogans me Notarium infrascriptum ut de presentis publicum conficerem instrumentum.

Sub dictis anno, indictione et pontificatu, die vero 19. Novembris. Actum ut supra presentibus d. Alexandro Posthumo Anconitano, Patrignano Toccaceli Anconitano, Pasquino Piciano Anconitano, Leonardo Malatesta Anconitano, Magistro Scipione Bartholomei calafati, Camillo Petri de Ancona, et Marco Falchetti de Lanciano testibus.

Et cum sit quod suprascriptus d. Proculianus testator praedictus in suo ultimo testamento disposuerit prout in eo continentur et cum sit que voluntas hominis ambulatoria sit usque ad mortem et volens dictam suam voluntatem melius declarare ultra alia legata pia ut supra per eum facta et relicta, ipse dominus testator per hoc praesens suum codicillum reliquit amore Dei, et pro eius anima, Venerabili- [f. 88r] libus dominis confratribusque societatis Sanctissimi Corporis Christi in hac civitate scutos vigintiquinque monetae dandos per suprascriptos et infrascriptos eius executores de bonis suprascriptae haereditatis post mortem ipsius Codicillatoris, et insuper dixit, voluit, reliquit et declaravit quod suprascripti Magnifici domines Franciscus de Restis et Antonius de Gondula eius executores suprascripti testamenti sint in loco ipsius testatoris, et quod possint exequi et facere plus et minus prout in dicto testamento continetur secundum ab eis iudicatum fuerit melius et utilius secundum eorum conscientiam sine aliqua alia revisione fienda per aliquem, et quod nemo possit revidere acta et executata per eos de dicto testamento nec etiam ipsi Magnifici domines executores teneantur, aut astringi possint de gestis et administratis per eos de bonis prefatae haereditatis aliquod computum reddere alicui personae. Caetera autem omnia et singula in suprascripto testamento contenta in omnibus et singulis suis partibus confirmavit ac probavit et valere voluit, asserens et affirmans hanc suam ultimam voluntatem esse, et esse velle, quam valere voluit iure codicillorum, quod si iure codicillorum valet et valere debeat iure donationis causa mortis, vel cuiuscunquae alterius ultimae voluntatis, et hoc non solum modo praedicto, sed omni alio meliori modo, rogans me Notarium infrascriptum ut de predictis publicum conficerem instrumentum.

Sub dictis anno, indictione et pontificatu, die vero prima decembris. Actum Anconae in apotheca ressidentiae mei Notarii infrascripti sita in parochia ecclesiae Sanctae Mariae de Mercato iuxta et subtus alia bona ecclesiae (?) vias publicas et alia latera, praesentibusque ibidem dd. Vincentio Ortonio, et Horatio Brancadoro Anconitanis testibus unde (?) dominus Vincentius quondam domini Stephani Ferretti de Ancona ut et tanquam syndicus prout dixit Reverendum Fratrum [f. 88v] capucinatorum huius civitatis Anconae in praesentia dictorum testimonum et mei Notarii infrascripti d. n. (?) per se et suos haeredes fuit vere contentus et confessus habuisse et recepisse suprascriptos scutos decem ut supra relictos per suprascriptas missas (!) Sancti Gregorii per manus suprascripti domini Francisci de Restis unius ex suprascriptis executoribus et de quibus etc. per se etc. quietavit etc. rogans etc.

Ego Franciscus Spinellus Anconitanus publicus apostolica auctoritate notarius praedictis omnibus et singulis interfui et presens fui eaque rogans scribere scripsi et publicavi cum signo meo in fidem.

Girolamo Thomasi consule (!) dell'Illustrissimo Dominio di Ragusa et sui subditi in questa Città d'Ancona.

Facciamo piena et indubitata fede à tutte et singule persone alle quali perveniranno le presenti nostre qualmente il sudetto messer Francesco Spinello rogato del sopradetto è Notaro publico Anconitano legale, e degno di fede, et alle sue scritture publice gli si da ampla fede in Juditio, et in ogni luogo. In quam fidem datum in Ancona il dì 18 di dicembre 89.

locus sigilli Sancti Blasii.

Ambrosius Thomasius Cancellarius

Die XV Maii 1591.

Hæc est distributio suprascripti testamenti facta per Ser Antonium Orsati de Gondula epitropum Rhagusii, existentem suprascripti testamenti.

Reverendi domini decimarum Sanctæ Mariæ Maioris Ragusii sponte sunt confessi se recepisse a dicto Ser Antonio (ipperperum unum *cancell.*) grossos sex secundum formam legati. Pp.

Domini officiales Sanctæ Mariæ Dantiarum sponte sunt confessi se recepisse a dicto Ser Antonio (perperum *cancell.*) grossos sex secundum formam legati Renunciando. Pp.

Die dicto

D. Victoria Besalia soror praescripti testatoris, uxor relicta quondam Hieronymi Floris de Antibaro, sponte cum consensu ser Victoris Besalii fratris et tutoris sui solius Rhagusii [f. 89r] existentis et virtute libertatis ei præstite in Minori Consilio sub die nono praesentis mensis maij sponte contenta, et confessa est se habuisse, et recepisse a retrospecto Ser Antonio de Gondula uno ex epitropis suprascripti testamenti solvente ut ipse Ser Antonius dixit, de pecunijs eiusdem testatoris scutos auri centum ei legatos a quondam Proculiano suo fratre in praescripto testamento. Renunciando etc. scuti 100

Ser Victor Besalius sponte contentus et confessus est se ad computum scuti quinquaginta ei legatorum a quondam Proculiano Besalio suo fratre in praescripto testamento habuisse et recepisse scutos auri quadraginta. Renunciando. scuti 40

Die 8 Januarii 1592

Ser Victor Besalius suprascriptus, frater praescripti testatoris sponte contentus est habuisse a praescripto Ser Antonio epitropo scutos auri decem pro resto quinquaginta scutorum ei legatorum a dicto quondam Proculiano suo fratre et eos habuisse per praeteritum. Renuntiando. Val. scuti X

Die 23 Augusti 1595

Virginia Besalea soror suprascripti testatoris sponte cum consensu Ser Victoris Besalei et Joannis Facendae tutorum suorum atque virtute libertatis hodie obtentae a Magnifico Minori Consilio contenta et confessa est habuisse et recepisse per praeteritum a Ser Antonio Orsatti de Gondula epitropo praescripti testamenti scutos centum auri ad computum legati ei facti in dicto testamento. Renuntiando.

*

[f. 86v] In margine:

Die 8 Januarii 1593 Ser Marinus Marini de Restis agens ad infrascripta tanquam nomine suo proprio, quam nomine procuratorio Ser Benedicti fratris suis de qua procuratione dixit constare in processu sub die ... pro quo Ser Benedicto etiam de rato quatenus opus sit promittit, et promittit, sponte contentus est habuisse a Ser Antonio Orsatti de Gondula solo epitropo contrascripti testamenti Ragusii existente tallaros octuaginta de grossis triginta quinque pro quolibet tallaro ad computum crediti quod dixerunt habere cum controscripto Proculiano testatore per ipsum testatorem declarati in contrascripto suo testamento. Renuntiando.

Vide in libro debitorum de anno 1585. In 93, folio 170 in margine cui et *id amint qbi/96i* (?) Ser Antonius Orsati de Gondula tamquam executor testamenti domini Proculiani Besalii sub die 19. Junii anni 1591 cessit Zannotto Teste tinctoris scutos auri ducentos quadraginta in uno instrumento quo Ser Nicolaus Andree de Goze ipsi Ser Antonio nomine quo supra erat obligatus, et praeterea ipsi Zanetto dictus Ser Antonio solvit ducatos decem. Vide tali solutione ibidem in margine quod instrumenti constat, cum qua cessione instrumenti et solutione scutorum decem ipse Zannettus ibidem vocavit se contentum et satisfactum de toto eo quod a dicto quondam Proculiano consequi et habere debebat, et declaravit se non amplius ab ipso Proculiano debere habere; *quo non* (?) ... sub die XIX Februarii 1592 et attenta solutione facta Zannetto ... (?) .

*

[f. 87r] In margine:

die 11 Augusti 1595 ... (?) ... *supra* scripti testatoris videlicet.

Die 11 Augusti 1595 Joannes Facenda tanquam procurator et procuratio nomine Ortensiae filiae quondam Camilli Besalei uxoris relictæ quondam Girardi Cortinam Bergamensis et soror (!) atque hæres testamentaria (!) præscripti quondam Proculiani Besalei testatoris, ut de procura condita Sacilli manu notarii Sebastiani Pucii sub die 29 Iunii presentis anni 1595, constat in libro Procuratorum Cancellariæ sub die primo presentis mensis augusti sponte dicto nomine confessus est per præterita habuisse a Ser Antonio Orsati de Gondula epitropo dicti testamenti licet absente tallaros ducentum quinquaginta de grossis triginta quinque pro singulis tallaris et eos transmisis se dictæ Ortensiae prout ipsam et Ortensia in eodem procurationis instrumento declaravit et confessa est. Renuntiando.

Arhivi

Hrvatska – Državni arhiv u Dubrovniku – HR-DADU, ser. 10.1. – Oporuke notarije (*Testamenta Notariae*), sv. 48., ff. 85v-89r; ser. 10.1., sv. 49, ff. 164r-164v.

Objavljeni izvori i literatura

Andreoni, Luca. “Vescovi ed ebrei ad Ancona: una relazione complessa (XVIII secolo)”. U: *Giustizia ecclesiastica e società nelle Marche in età moderna*, Atti del Convegno, Jesi, 9 giugno 2017, a cura di Vincenzo Lavenia e Diego Pedrini, 195-209.

Fermo: Archivio di Stato di Ancona, Andrea Livi Editore, 2018.

Biblia Sacra Vulgata (Public Domain).

Borrelli, Antonio. “San Primiano di Ancona, Vescovo e martire”. Santiebeati.it. Pristup ostvaren: 5. 2. 2019. <http://www.santiebeati.it/dettaglio/90233>, (29. 10. 2002.).

Bufalini, Giovanni Ottavio. *Il Consolato della città d'Ancona ovvero raccolta dei privilegi, e de' capitoli*. Ancona: presso Pietro Paolo Ferri, MDCCLXXVII.

“Chiesa di San Francesco ad Alto”, pristup ostvaren 25. 2. 2019. https://it.wikipedia.org/wiki/Chiesa_di_San_Francesco_ad_Alto.

Du Cange, Carolo du Fresne, et al. *Glossarium mediæ et infimæ latinitatis*. Niort : L. Favre, 1883-1887. Pristup ostvaren 3. 2. 2019. <http://ducange.enc.sorbonne.fr/CASSA04>.

“Dubrovnik, Ostaci samostana sv. Marka” (RST-1182-1986.); 3 - *Ministarstvo Kulture Republike Hrvatske – Kulturna baština*. Pristup ostvaren 4. 4. 2019. <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212&kdId=357083658>.

Epistolae et communicationes rectorum Antibarensium, Dulcinensium, Buduensium et Castri Novi / Pisma i poruke rektora Bara, Ulcinja, Budve i Herceg-Novog – Epistolae et communicationes rectorum Dalmatiae et Albaniae Venetae / Pisma i poruke rektora Dalmacije i Mletačke Albanije, Vol. 1, *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, Vol. 55; Prepisali i ur. Lovorka Čoralić i Damir Karbić. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2009.

Fabijanec, Sabine Florence. “Prijevoznici i pomorski trgovci s područja Crnogorskog primorja u XVI. stoljeću”. U: *Hrvatsko-crnogorski dodiri / crnogorsko-hrvatski dodiri: identitet povijesne i kulturne baštine Crnogorskog primorja*, ur. Lovorka Čoralić, 225-247. Zagreb: Hrvatski institut za povijest; Matica hrvatska, 2009.

“Famiglia Ferretti”, Movio.beniculturali.it. Pristup ostvaren 2. 3. 2019. <https://movio.beniculturali.it/asancona/fieremercatimarche/it/165/famiglia-ferretti>.

Fattori, Niccolò. "The Greek Confraternity of Sant'Anna dei Greci in Ancona: Demographic Structure and Social Responsibilities (1524-1580)". U: *Early Modern Ethnic and Religious Communities in Exile*, ur. Yosef Kaplan, 44-93. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2017.

Fisković, Cvito. "Duknovićeva vrata franjevačkog samostana u Ankoni". *Peristil* 18-19 (1975), br. 1: 27-30.

Fisković, Igor. "Juraj Dalmatinac u Anconi". *Peristil* 27-28 (1984 – 1985), br. 1: 93-146.

Foretić, Miljenko. "Bizar (Bizzarro)". U: *Hrvatski biografski leksikon*, svezak 1, 794-796. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1983.

Gasperoni, Michaël. "La misura della dote. Alcuni riflessioni sulla storia della famiglia ebraica nello Stato della Chiesa in età moderna". U: *Vicino al focolare e oltre. Spazi pubblici e privati, fisici e virtuali della donna ebrea in Italia (secc. XV-XX)*, Laura Graziani Secchieri (dir.), 175-216. Firenze: La Giuntina, 2015.

Kesterčanek, Frano. "Tragom jednog Michelangelovog djela u Dubrovniku". *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 11 (1960), br. 1: 59-71.

Kokole, Stanko. "Ciriaco d'Ancona v Dubrovniku: renesančna epigrafika, arheologija in obujanje antike v humanističnem okolju mestne državnice sredi petnajsteega stoletja". *Arheološki vestnik* 41 (1990): 663-698.

Krebs, Patrick. "Ancona und Livorno: Das Modell der florierenden Hafenstadt (16. bis 19. Jahrhundert)". Inauguraldissertation, Universität Bern, 2010.

Lonza, Nella. *Kazalište vlasti, Ceremonijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. Stoljeću*. Zagreb; Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2009.

Marković, Savo. "Izjava posljednje volje na kraju jedne epohe – Aleksandar Bazzan". *Istorijski zapisi* XC (2019), br. 3-4/2017: 21-39.

Marković, Savo. "Jadranske trajektorije *De Ruggiis*". U: *8. Istarski povijesni biennale, Artisan et mercatores: o obrtnicima i trgovcima na jadranskom prostoru, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Poreču od 11. do 13. svibnja 2017.*, Svezak 8, urednice Marija Mogorović Crljenko, Elena Uljančić, 118-143. Poreč: Zavičajni muzej Poreštine; Sveučilište Jurja Dobrile u Puli – Filozofski fakultet; Državni arhiv u Pazinu, 2019.

Marković, Savo. "Orlando di Lasso i kompozicija soneta Camilla Besalia". *Matica, Časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu* XVIII (2017), br. 70: 275-288.

Marković, Savo. "Plan preseljenja Barana u Toskanu. Marco Samuel Caloian Velikom vojvodi de' Mediciju: *Fiorenza, 1574*". *Acta Histriae* 26 (2018), br. 2: 599-640.

Marković, Savo. "Rano književno stvaralaštvo Viktora Besalija". *Matica, Časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu* XIX (2018), br. 73: 257-278.

- Marković**, Savo. *Stanovništvo srednjovjekovnog Bara*. Perast: NIP „Gospa od Škrpjela“, 2014.
- Marković**, Savo. *Studia Antibarensia*. Perast: Gospa od Škrpjela, 2006.
- Masi**, Gianluca. “Alcune famiglie di mercanti ragusei fra XVI e XVII secolo: De Stefanis-Scoccibucca (Stjepović-Skočibuha) e Faccenda (Fačenda)”. U: *La storia di un ri-conoscimento: i rapporti tra l’Europa Centro-Orientale e la Penisola italiana dal Rinascimento all’Età dei Lumi*, a cura di Cristian Luca e Gianluca Masi, 195-262. Bräila; Udine: Museo di Bräila, Istros Editrice; Campanotto Editore, 2012.
- Mazzatinti**, Giuseppe. *Gli archivi della storia d’Italia*, Volume VII. Hildesheim; Zürich; New York: Pubblicazione fondata da G. Mazzatinti diretta da Giustiniano Degli Azzi, Georg Olms Verlag, 1988 (pretisak izdanja iz 1911.).
- Memorie storiche delle arte e degli artisti della marca di Ancona*, del marchese Amico Ricci di Macerata. Tomo Primo. Macerata: Tipografia di Alessandro Mancini, 1834.
- Metra**, Andrea. *Il Mentore perfetto de’ negozianti, ovvero guida sicura de’ medesimi, ed istruzione, per rendere ad essi più agevoli, e meno incerte le loro speculazioni*, Trattato utilissimo: diviso in cinque tomi. Tomo primo. Trieste: nella stamperia di Giovanni Tommaso Hoehenberger, MDCCXCIII.
- Mitić**, Ilija. *Konzulati i konzularna služba starog Dubrovnika*. Dubrovnik: Istorijski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1973.
- Mitić**, Ilija. “O trgovačko-pomorskim odnosima Dubrovnika s Anconom”. *Naše more* 17 (1970), br. 3-4: 123-124.
- Moroni**, Marco. “Trgovci iz gradova pokrajine Marche aktivni u Dubrovniku u 16. stoljeću”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 55 (2017), br. 1: 171-188.
- Orbini**, Mavro. *Kraljevstvo Slavena*. Prevela Snježana Husić, priredio i napisao uvodnu studiju Franjo Šanjek. Zagreb: Golden marketing, 1999.
- Pedani**, Maria Pia. “Ottoman merchants in the Adriatic. Trade and smuggling”. *Acta Histriae* 16 (2008), br. 1-2: 155-172.
- Pešorda Vardić**, Zrinka, *U predvorju vlasti: dubrovački antunini u kasnom srednjem vijeku*. Zagreb; Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku; Hrvatski institut za povijest, 2012.
- Petrić**, Nikša. “Iz hrvatske renesansne arheologije”. *Starohrvatska prosvjeta* III (1998), br. 25: 140-166.
- Praga**, Giuseppe. “Oreficeria e incisione in Dalmazia a mezzo il quattrocento”. *Archivio storico per la Dalmazia* IX (1934), vol. XVI, fasc. 94: 477-483.

Ravid, Benjamin. "A Tale of Three Cities and their *Raison d'Etat*: Ancona, Venice, Livorno, and the Competition for the Jewish Merchants in the Sixteenth Century". U: *Jews, Christians and Muslims in the Mediterranean World, After 1492*, ur. Alisa Meyuhus Ginio, 138-162. London: Frank Cass, 2002.

Rokai, Petar. "Der Einfluss der Situation von Florenz auf die Verhältnisse zwischen Ancona und Dubrovnik (Ragusa)". *Zbornik radova u čast akademiku Desanki Kovačević Kojić*, gl. ur. Rajko Kuzmanović, 227-233. Banja Luka: Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske, knjiga X, 2015.

Saracini, Givliano. *Notitie storiche della citta d'Ancona*. In Roma: A spese di Nicolò Angelo Tinassi, MDCLXXV.

Slavorum gentem (1 Augusti 1901), Leo XIII. Pristup ostvaren 18. 2. 2019. https://w2.vatican.va/content/leo-xiii/la/apostletters/documents/hf_l-xiii_apl_19010801_slavorum-gentem.html.

Spallacci, Giulia. "I rapporti commerciali tra le città delle due sponde adriatiche nella documentazione dell'archivio di Ancona tra 1345 e 1514". Dottorato di ricerca in storia, Università di Bologna, 2017.

Speciali, Girolamo. *Notizie storiche de' santi protettori della citta' d' Ancona*. In Venezia: appresso Bartolommeo Locatelli, MDCCLIX.

Šoljić, Ante. "O ranog renesansi u Dubrovniku". *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 40 (2002): 127-146.

Špikić, Marko. "Percepcije starina u umjetnosti ranoga humanizma u Dalmaciji". *Peristil* 49 (2006), br. 1: 49-64.

Terze rime del Molza, del Varchi, del Dolce e d'altri (1539). Pristup ostvaren 28. 5. 2013. <http://www.fondation-barbier-mueller.org/>.

Vekarić, Nenad. *Vlastela grada Dubrovnika*, Svezak 3, *Vlasteoski rodovi (M – Z)*. Zagreb; Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2012.

Vekarić, Nenad. *Vlastela grada Dubrovnika*, Svezak 5, *Odabrane biografije (E – Pe)*. Zagreb; Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2014.

Zampetti, Pietro. "Ancona, Bellini, Carpaccio". *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 32 (1992), br. 1: 613-618.

*Savo Marković**

From Bar and Dubrovnik to Ancona: The Last Will of Prokulijan Camillo's Besali

Summary

Based on the studies of genealogical prosopography, the paper expands the knowledge about the Besali family, originating from Bar in the mid-16th century and extinguished in Dubrovnik in the mid-17th century. The document, although related basically to one of its members, contains some unknown facts that complement the resumes of his closest relatives and friends, enlightening the whole social era. The State Archives in Dubrovnik preserve eight pages of a document registered on March 23, 1590, which contains the testament and the codicil of Prokulijan Camillo's Besali, made on 10 and 19 November 1589 in Ancona, along with the distribution made according to these wills in the period between 1 December 1589 and 1591/95. The source provides a specific insight into the lives of the Besali family members who were moving and settling in both sides of the Adriatic. Significant geopolitical changes and threats to security caused them to leave their homeland and reside or stay for prolonged periods in different cities, trying to recreate and continue their existences in those areas. This confirms the permeation of cultural horizons and the interdependence of the Adriatic and Mediterranean spaces. Because of his personal name, coming from his mother's family, historiographers have long confused Prokulijan Besali with his renowned father. By throwing light on his activity, it has been revealed that the testator, who resided in Ancona, was involved in trade, financially supported by the capital of Dubrovnik's and Italian traders. Prokulijan's abiding in Italy not only did not raise the issue of assimilation, but also opened much greater opportunities for the provision of commodities, borrowings, investments, and social ascent. Judging from Besali's accounts, his trade routes from Ancona and the Marche may have included Venice, Milan, Florence, and the Levant. Among his business associates some very prestigious names have been recognized. Perhaps because of this, and not due to the lack of competence in managing his business ventures, the formulations of his last will speak much more about the settlement of obligations than about the collection of debts. The executors of his last will, and, given the way of expressing his emotions over the legacies, surely his close friends, belonged to Dubrovnik's noble lineages of Resti and Gundula. In addition to the evident closeness among the members of Prokulijan's family, an immanent spiritual impulse and a certain inherent sympathy attitude towards the poorer, lower social layer are discernible. The analysed historical source, which has a major change in the historical context as its background, still contains indication of a collective

* Savo Marković, Barska plovodba, Obala 13 jula bb, 85000 Bar, Montenegro, E-mail: maritime@t-com.me

identity recognizable in communal affiliation. The last will of the exile from Bar deceased in the province of Marche, son of the patrician Paola from the Prokulijan lineage and the famous and influential Italian Renaissance poet Camillo – and brother of the renowned humanist, Dubrovnik's Chancellor Viktor – is a remarkable testimony of the life paths, migrations, and trade flows of the time.

Keywords: testament, Ancona, Marche, Dubrovnik, Bar, migrants, merchants, 16th century